

طب العدلي

پزیشکی دادوهری

سكان كارمه ندفریق

كۆمیتەى خویندكارانى یاسا ورامیارى

كۆمهلهى خویندكارانى كوردستان
Kurdistan students association
جمعية طلبة كردستان

هه موو
شیران احمدی

(ح)

شیران احمدی

پزیشکی دادوهری

پزیشکی دادوهری (پزیشکی شهرعی، پزیشکی پزیشکی یاسایی) له دوو وشه پیکدیت **یه کهم پزیشکی** واته بریتیه له یه کیک له زانسته پزیشکیه کان و سه رچاوه یه بابته کانی پیکهاتووه له بابته کانی بنه رته تی پزیشکی **وهک تویکاری (تشریح)** کارئه ندامزانی (فسلحه) **دهرمانزانی (الادویه)** .... وهه روه ها زانسته پزیشکیه کلینیکیه کان (العلوم الطبية السريرية...) وهه رجه نه و که سه تی کاری پزیشکی دادوهری به رپوه دوبات پزیشک بیت، واته ده رچووی کولیرتی پزیشکی بیت. ووشه ی **دووه م بریتیه له دادوهری یا یاسایی یا شهرعی واته بابته کانی** بریتین له و لاینه پزیشکیانه ی که لاینه کانی لیکولینه وه (الجهات التحقیقه) داوای پای پزیشک ددکات بوو و ونکردنه وه و دیاریکردنی، حاله تی پزیشکی له رووداوه ی کانی جیدیه جیکردنر یاسا (الوجه الطبي في الوقائع القضائية)

پزیشکی

گوزان فاتح خسرو

گوزان فاتح خسرو

پزیشکی دادگوزاری ده ر له کونه وه له گهل مباره سه ی پزیشکی دادگوزاری په یدابوو، سه رده تا پیاوانی نایینی که کاروباری پزیشکیان به رپوه ده بره لایه نی پزیشکی دادگوزاریشین نه انجام ده دا هه ندی به لکه هه ن که کوئترینیان ده گه رپته وه بو نریکه ی ۵۰۰۰ سال پیش زاین له سه ر نه انجامدانی کاروباری پزیشکی دادگوزاری: له گهل په یه رپوه ی پزیشک **دهرچووی خویندنکای پزیشکی** شه م نه رکه که وته نه ستوی پزیشک (پزیشکی گشتی) تا په یدابوونی پسپوری دادگوزاری له سه ده ی نوزده که نه لمانیای قه یسه ری ده ستپیش خه ربوو، له نه لمانیا وه سه ر له سه ده ی شازده وه خویندنی پزیشکی دادگوزاری ده ستی پیکرد وه له عراق له سالی ۱۹۲۷ له کولیرتی پزیشکی زانکوی بغداد بو یه کهم جار وهک وانه یه ک خویندرا که به رده وام بوو تا نیستا که له قوناغی چواره م له هه موو کولیرته پزیشکیه کان ده خویندنی، له سالی ۱۹۲۲ **دکتور احمد عزت القیسی** یه کهم پسپوری پزیشکی دادگوزاری بوو له عراق، له سالی ۱۹۲۹ له بغداد بو جاری یه کهم په یمانکای پزیشکی دادگوزاری دامه زرا که وهک سه رچاوه یه کی کاروباری پزیشکی دادگوزاری بوو که پسپورانی پیده گه یاند

۸۱- ۸۵

۱. پال ئەنجامدانی كۆرۈش: ارگوزارى، لەكوردستانىش بۇ يەكەنچار لە ھەولير
بەيمانگاي پزىشكى دادگوزارى دامەزرا لە سالى ۲۰۰۲.

پىناھە: پزىشكى دادگوزارى لىقكە لە لقەكانى پزىشكى كە تايبەتە بە ئەنجامدانى
لايەنى پزىشكى لە پووداۋە دادىەكان.

ئامانجەكان: پۇشنایى خىستەن سەر كۆردارىكى ماددى پوويداۋە لە رابردوويان
گومان لە پوودانى ھەيە، ۋە ئامرازى پىكردنى كۆدارەكە، چۈنپەتە پوودانى
كۆدارەكە، كاتى پوودانى كۆدارەكە دەستنىشانكردنى دەرئەنجامەكانى ۋە زۆر شىتى
تر كە پىاوانى ياسا پىويست بە زانىنى پووى پزىشكى دەكات لە پووداۋە
دادى يەكان.

لايەنەكانى پزىشكى دادگوزارى:

پشكنىر (الفاحص): پزىتپە لە ھەركەسىك پشكنىن ئەنجام بدات يا راي ۋە رىگىرى لە
پووداۋە دادى يەكان كە ئەمانە دەگىرتە ۋە پزىشكى دادگوزارى، پسپۇرى مۇرى
پەنجە، پسپۇرى چەك، شارەزاي لىكۆلىنە ۋە.... ھتد.

پشكنىنرا (الفحوص): ئەۋدى پشكنىنى لە سەر ئەنجام دەدرى كە ئەم گروپانە
دەگىرتە ۋە.

۱. زىتەكەكان (الأشياء): ئەۋكەسانەن كە بە زىندوويى دەنئىردىن پۇ پشكنىن،
ۋەك ئەوانەى برىندارن، ئەوانەى دەنئىردىن بۇ زانىنى تەمەنيان، ئەوانەى
تاۋانى سىكسىيان ئەنجام داۋە.... ھتد.

۲. مردوۋەكان (الموتى): ئەۋكەسانە دەگىرتە ۋە كە: تازە مردوۋن، ماۋەيەك بەسەر
مردنيان تىپەريۋە، لاشەى بۇگەنبوۋ، پارچەكانى لاشەى مردوۋ
ۋخولەمىشەى لاشە.

۳. نموونە وپشكنىنەكانى تاقىگە (النماذج والفحوص المختبرية): ۋەك: خوین، تۇماۋ،
رشانەۋە، داۋەموۋ، قوتوۋى دەرمان، چل ۋبەرگ، چەك.... ھتد كە دەنئىردىن
بۇ تاقىكەكان بۇ پشكنىن.

۴. گروپى پشكنىنى شوینى پووداۋ: بىننىنى شوینى پووداۋ گرنپەكى زۆرى
ھەيە كە پزىشكى دادگوزار بىرۋكەيەكى دروستدەكات لەسر چۈنپەتە پووداۋ
ۋكات ۋئامرازى تاۋان ۋجۆرى ھۆكارى مردن كە تاۋانكارىيە ياخوت
خۆكۆزىيە ۋە ھەزۋەھا گەلى زانىارىتر كە لە شوینى پووداۋى بەرچاۋى

دەكەويت وسەرنجى رادەكيشى، ئامالەبوشى پزىشك بۇ شەيئىنى رۇوداۋ لە
رېنگاى داۋاكارى لىكۆلەرەۋەى دادى دەبىت

گروپى گۆر ھەلدانەۋە ھەندى جار داۋا كە پزىشكى داد دەكرى بۇ
ئامالەبوون بۇ ھەلدانەۋەى گۆرى كەسانىك كە گومان لە چۈنئەتى مردن
دەكرى ياخود بۇ دەستكەوتنى ھەندى زانىارى، ئەمەش بە داۋايكى فەرمى
يان بە گوتەى دەم (شەفى) يان بەتەلەفون داۋاى پزىشك دەكرى. ئامالەبووان
برىتىن لە: بەرپرسى لىكۆلەنەۋە، پىشانەدەرى گۆر، كارگەر (ئەمەلە) پزىشكى
داد و يارىدەدەرى ۋە چەند پۇلىسىك. ھەندى جار پزىشك دەتوانى ھەر
لەجىنگاى گۆرەكە ۋەلامى پرسىيارەكان بداتەۋە بەلام زۆربەى كات تەرمەكە
دەبىت نىزىت بۇ پزىشكى دادگوزارى بۇ پشكىنىنى ورد.

ناردنى پشكىنراۋ بۇ پشكىنىنى پزىشكى دادگوزارى

(احالة المفحوص الى الفحص الطبي الثاني)

ناردنى زىتدوو پىۋىستە لىكۆلەرەۋەى دادى نوسراۋىكى فەرمى رېك پخات
كە ناو وتەمەن ۋرەگەزى كەشى نىردراۋ بنووسى ۋە جۆرى پشكىنىنى پىۋىست
لەگەل كورتەيەك لە پووداۋەكە، ۋىنەيەكى رەنگاۋرەنگى نىۋى لەلەى چەپى
نوسراۋەكە دەدات ومۇر وواژوو لەسەر ۋىنەكە دەكات ومۇر لە باسكى چەپى نىردراۋ
دەدات ۋەدەستى پۇلىسىك دەينىرئىت ودوو ۋىنەيتىر لەگەل دەنئىردىت تاۋەكوو لە
نوسراۋى ۋەلام بدىت. ئەم جۆرە ناردنە تەنھا لە حالەتى گرنگ يەيرەو دەكرىت ۋەك
دىيارىكردنى تەمەن/تاۋانەكانى سىكسى/كەچى ل پووداۋەكانى پوژانە ۋەك
پووداۋەكانى رېگاۋبان وشەركردن تەنھا دەستنووسىك يان نوسراۋىكى فەرمى
دەكرىت كە ناو وتەمەن ۋرەگەز لەگەل جۆرى پشكىن تىدا دەنوسرىت.

ناردنى مردوو لىكۆلەرەۋەى دادى نوسراۋىكى فەرمى رېك دەخات كە ناو وتەمەن
ۋرەگەزى تەرمەكە (ۋەئەگەر نەناسراۋ بوو ئەۋا درىژى، قەلەۋى، رەنگى دەم وچاۋ،
رەنگى موو وجل ۋبەرگى دەنووسىت) ۋە جۆرى پشكىنىنى داۋاكاراۋ لەپال ھۋى
مردن دەنووسىت، پىۋىستە ھەمان زانىارى ناو وتەمەن ۋرەگەز لەكارتۇنىك بنوسرىت
ۋەمەچەكى تەرمەكە بدىت.

ناردنى جىماوى كەس (جل وبەرگ وپشكىنى تاقىلىپ) لىكۆلەرەۋى دادى نوسراۋىكى قەرمى رىك دەخات كەناو وتەمەن ورەگەز وتاۋى ھەموو ئەو جىماۋانەى كەسى نىردراۋەكە دەنوسىت، پىۋىستە جل ەبەرگ لەناو نايلون بخرىت، داۋە موو ونىنوك وحبب وشتى ترى رەق لەناو زەرفى كاغەز ەشلەش لەناو قەنىنەى شووشە يان پلاستىك بخرىت ھموو ئەمانە سەرئان باش دادەخرىت ومۆرى لىدەدرىت تاۋەكو نەكرىنەۋە ەلەسەر ەرىكەيەكيان نناو وتەمەن ورەگەزى خاۋەنەكەى وجۆرى شتەكە دەنوسرىت ئنجا بەدەستى پولىسىك دەنيردرىت.

ئەو حالەتەنى پىۋىستىيان بەراپۇرتى پىزىشكى دادى ھەيە

(دەبىي نىردىرىن بۇپىزىشكى دادى)

مەموو جۆرەكانى برىن تاۋانكارى بىت يان نا ەك پووداۋەكانى رىنگاۋبان (حوادث الطرق) بەھۋى پىكانى ئوتۇمىل يان لىكدان ەدىان ەرگەپان ، كەوتن چ لەبەرزايى بىت يان لەسەر زەۋى، شەركردن وبەرگەوتنى ئامرازى تەخىيان بان..... ەتد.

نسووتان بەھەر ەۋىك.

گەستىن وپىۋەدانى مىروو ونازەل.

زەھراۋى بۇۋن بەھەر ەۋىك.

پووداۋەكان و تاۋانكارىەكانى كۆئەندامى زاۋزى.

مردنى كىت وپىر ەدىان نەزەران ەردىن كىتوبىر ەمىات نەزەران.

مردن لەھۋلى نەشتەرگەرى بەتايىبەتى ئەگەر داۋاكارى لەسەر ەبىت.

مردن لە نەخۇشخانەكانى دەروونى.

مردن لەبەندىخانە وگرتووخانە.

مردن لەكاتى ئىشكردن.

مردنى كەسىك زىيانى خۇى (تأمين) كىردى.

راپورتى پزىشكى دادگوزارى

ئەو راپورتانەن كە پزىشكى دەينۇسى لەسەر داواكارى لايەنەكانى لىكۆلىنەو.

راپورتى بەرايى (سەرەتايى - التقرير الاولى)

خولاو (مقيم دورى) (ودەندى جار پزىشكى شارەزا) دەينۇسى لەنە خوشخانى فرىاكەوتن لەشارەكان ونە خوشخانىكانى قەزا وناحيەكان بۇ كەس زىندووى رەوانەكراو لەلايەن لىكۆلەرەو دى دادى بۇ پووداۋەكانى پۇژانە، فورمى تايبەتى بۇ ئەم مەبەستە ئامادەكراو كەپزىشكەكە دواى تۆماركردنى ناو وتەمەن ۋەدەگەزى پشكىنراو وگات وشوئىنى پشكىنراو باسنى بارى ھوشدارى ونىشانە زىندەگىەكان (العلامات الحيويه) دەكات ھەموو ئەو برىن ۋەركەوتنەكان غەسفى دەكات وشوئىن ۋەدرىژى وقولايى برىنەكان وئامرازى ھۆكار ديارىدەكات بەيەك لەم چەند شىۋەيە كۆتايى پىدەھىتى.

- ❖ ۱ - پشكىننى كۆتايى كاتى كەسەكە ھىچ برىنى لەلەش نەيىت ۋەيان برىنەكەي
- ❖ ۲ - داواكردنى دووبارە پشكىنەو بەپىتى ئەو كاتەي پزىشكى ديارىدەكات.
- ❖ ۳ - داخلكردنى كەسى نىزدراو لەو حالەتائەي كە پىنويستى بە چاودىرى پزىشكى ھەيە.
- ❖ ۴ - رەوانەكردنى بۇ لايەنى پەيوەندىدار ۋەك پەيمانگاي پزىشكى دادگوزارى بەتايبەتى لە پووداۋەكانى سىكىسى.

راپورتى دەورى (ناۋبەناۋ) بۇ ئەو كەسانە رىكدەخرى كە لەنە خوشخانى داخلى دەرگىن ۋىۋ ماۋەيك دەمىننەو / لەم ماۋەيە پزىشكى پسپورى سەرپەرشتى كەرى كەسەكە (پشكىنراۋەكە - برىندارەكە) راپورتىك دەنۇسى كە تىيىدا خۇي دەناسىنى بە ناۋى سىيانى ۋىپسپورىيەكەي وئامازەپىكردن بە راپورتى سەرەتايى باس لە ۋەرگرتن وچارەسەرى سەرەتايى كەسەكە دەكات ۋچى بۇ كردوۋە ۋچ چارەسەرىيەكى داۋەتى ۋئىستا بارى تەندروستى چۆنە، ئەم راپورتانە بە لايەنى كەمەۋە دەپى ھەفتەي جاريك بنووسرى تاۋەكوو لايەنى لىكۆلىنەو ئاگادارى تەندروستى كەسەكە بىت، بۇ نووسىنى ئەم راپورتانە

پېژننه: بېلگات لايه نې ليكوليد وه (ليكولهره وهى دادى) نوښتېراو بېلگات بې
نووسينى هم راپورته.

راپورتى كوتايى: له سهر داواي (نوسراوى) لايه نې ليكوليدنه وه هم راپورته
له لايڼ پزېشكى پسيټور (سهر پهرشتيكه رى كه سه كه - برينداره كه) بونو كه سانه
ريكده خري كه دووباره دهنيردينه وه بونو پشكنين يان له كوتايى چاره سهرى نه و
كه سانه ي كه له نه خوشخانه داخل بيون تاوه كوو بزانن ثابته واوي
چاكيونه ته وه وه يان نه گهر توشى ناته واوي (عجز عطل) هاتوونه وه دياريكردنى
(درجة العجز) كه له لايه ن ليژنه ي تايبته دهيت.

راپورتى تويكازى (تشرېحي): له نه بونو هم تهرمانه دهكرين كه لايه نې
ليكوليدنه وه داواي تويكازى مردوو دهكات تاوه كوو بزانى هوى مردن چي يه
وپرسىاري تربيه پيى حالتى مردنه كه، هم راپورتانه ته نه لايه ن
پزېشكى دانگوزارى ددنووسرى داواي تويكازى كه تييدا باس له پزاله تى برينى
ددره وهى وديان ودي تهرمه كه دهكات وه لامى پرسىاره كانى لايه نې ليكوليدنه وه
دهداته وه.

هاوكارى نيوان لايه نې ليكوليدنه وه وپزېشك

پشكنينى پزېشكى دادوهى كارىكى هاوبه شه نيوان لايه نې
ليكوليدنه وه (ليكولهره وهى دادوهى - المحقق العدل) وپزېشك، ليكولهره وهى
دادوهى يه كه م لايه نه له چوونه جينگاي رووداو وئاگادارى چونيته
رووداوه كه وه پزېشكى دانگوزار كاره كه ي بريتيه له جى به جيكردى
داواكاريه كانى ليكولهره وهى دادوهى وه ته نه وه پشكنينه نه نجامده دا
كه داواي ليده كرى وه بهرپرس نيه له پشكنينيك كه داواي لي نه كرابيت، بونو وهى

پزىشك راپۇرتىكى پوون وبەسوود پىشكەش بە لايەنى لىكۇلىنەو بەكات
پىئويستە لايەنى لىكۇلىنەو چەند خالىك زەچار بەكات وەك:

(ك) پوونكردنەو مەبەستى پىشكنىن پىئويستە لايەنى لىكۇلىنەو مەبەستى
پىشكنىن پوون بەكاتەكە لە لەوانەيە لە پووداويك بۇ يەككىش بگۇرئ وناكرئ لە
مەموو حالەتيك پىشكنىنى گىشتى نەنجام بدرئ كەدەبىتە مۇى ماندوبوونىكى
بىكەك ولەدەستدانى تەركىز بۇ شتى وورد، باشتر وايە پرسىارەكان بە ژمارەبن.
(۲) باسكردنى كورتەيەك لەپووداوەكە وەك كاتى پووداوەكە مۇكار وچۇنيەتى پووداوەكە
كە سەرنجى پزىشك بۇ ھەندى خال پادەكىشى كە لە لايەنى لىكۇلىنەو سوودى
دەبىت.

(۳) گرنگى دان بە پىشكنىنى شوينى پووداوەكە وپەچاوكردنى:
(ا) وەسكردنى شوينى پووداوەكە پەرت وىلاويوون وتىكچوونى كەل وپەل
ژوورەكە بوونى قووتى دەرمان، شووشەي شكاو، دلوپى خوین، چۇنيەتى
كەوتنى تەرم لەسەر زەوى.... ھتد.
بەچاوكردنى ئاو وھەوا واتە ساردى وگەرمى شوينى پووداوەكە بەبەر اورد لەگەل
ئاو وھەواي دەور وپەك كاردەكاتەسەر ديارىكردنى كاتى پووداوەكە.
وەسكردنى جىمناوي شوينى پووداوەكە خوین، تۇمناو،
پشانەو... كە يارمەتى دەدات بۇگەپشتى بۇ خاوەنەكەي واتە ناسىنەو
تاوانبار.

(۴) گرنگىدان ناردنى پىشكنىراو بۇ پىشكنىن
(ا) كەسى زىندوو و تەرم پىئويستە بەزووترىن كات پوانەي پىشكنىن بكرئ ن
چونكە دواخستەن لەوانەيە بىتە مۇى لەدەستدانى پوالەتى تاوان.
(ب) جل وپەرگ: پىئويستە بەتەواوي وپى پارچەكردن بنىردىت بەتايبەتى لە
پووداوي بەركەوتنى گوللە و تاوانى سىكسى كەلەوانەيە مۇكارى زانىنى
چۇنيەتى پووداوەكە ئاشكرايىت.
(ت) كەل وپەل وچەك بەتايبەتى ئامرازى تىژ وەك چەقۇ و خەنجەر كە لەوانەيە
خاوەنەكەي واتە نەنجامدەرى تاوان بدوزرىتەو بەبوونى پەنجەمۇر يان
دلوپە خوین لەسەر يان لەناو ئامرازەكە.

۱- رومال كرنەرم بەست

مردن (الموت - The Death)

زانستی مردن (Thanatology):

زانستیکه سهر به خویه له دیار یکردن و پوښن کردنی جوړه کانی مردن.

پېناسه ی مردن:

له رووی پزشکیه وه برتیه له وهستانیکي نه گه راوهی فرمانه زینده گییه کان له

نه نجامی وهستانی کوئنه ندامه زینده گییه کان وهک کوئنه ندامی سوران کوئنه ندامی

ده مار کوئنه ندامی هه ناسه که ده بیته هووی دارمان و له ناوچوونی له ش، له زور بهی

نژدی حال ته کانی مردن کوئنه ندامیک ده ودستیت وهستانی نه وانه یتری به وادادیت

وهک: کاتی وهستانی دل به هووی چهلته دواي چهند ده قیقیه که میشتک له کار

ده ودستی نه گهر ئوکسجینی له ریگای خوین نه گاتی ودواي نه ویش

کوئنه ندامی هه ناسه. وهله کاتی وهستانی میشتک به هووی نه خویشی یان بهر که وتنی هیز

نه واکوئنه ندامی هه ناسه ده ودستی و دوايیش دل به هووی نه گه یشتنی ئوکسجین.

به ده گمن هه رسی کوئندام به یه که وه ده وهستن وهک کاتی ته قینه وه وپارچه بوونی له ش

ده ستینیشان کردنی مردن (تشخیص الموت):

بریار دانی بوودانی مردن نه پله ی یه که م کاری پزشکیه و به شیوه یه کی راسته و خو

نه و لیتی بهر پرسیاره وه ده بیته دوو پزشکی بشاری بکه ن له ده ستینیشان کردنی مردن

که هه ریه که بان به لایه نی که م پینج سال تیپه ربووبیت به سهر ته واکوئنه کولیرتی

پزشکی وکار کردنی وهک پزشکی. بریاری بوودانی مردن نه وه ده گه یه نیت که نه و

که سه هیچ په یوه ندییه کی به کومه لگاوه نه ماوه شلس وکوت به تهرمی مردو وه که و

به شه کانی بو مه بهستی زانستی یان چاره سهر کردن (وهک گواستنه وهی نه ندامیک

له نه ندامه کانی له شی تهرمه که یان برینی به شیک له شانه کانی) ته نها له و کاته ده بیته

که میشتکی مردو و بیته (له کار که وتووبیت) به لام دل وهه ناسه ی له کار نه که وتووبیت (به

مغذی وهه ناسه ی ده ستکرد بهر ده وامی پینددریت).

لیزه دا نه وه مان بو روون ده بیته وه که بریاری بوودانی مردن دهره نجامه کانی

ترسناکه و بهر پرسیاره تیکی گه وره یه، که واته با پیرسین نایا نه و بریاره کاریکی وا

ناسانه !!؟

نیشانه کانی مردن:

((نیشانه کانی وردن))

۱. بی‌هوشی یه‌کی ته‌واو وقورول (Deep coma) به‌مرجیک له‌نه‌نجانی دهرمانی

بی‌هوشکریان تیکچوونی میتابولیزم و تیکچوونی هورمونات نه‌بیئت و هک

نه‌خوشی شه‌کره‌یان سستی رزنی دهرقی (Hypothyroidism) و هیان هه‌وی

ساردبونه‌وی له‌ش (Hypothermia) نه‌بیئت له‌م کاته هه‌ستکردن بو کارتیکری

دهرکی و هک نازاردان نیه و هه‌موو ماسولکه‌کان خاو و شل ده‌بنه‌وه

که پییده‌وتیری خاوبونه‌وی سه‌ره‌تایی یان به‌که‌م، نه‌گه‌ر هیلکاری

میشک EEG و هریگرین هیلکی راست ده‌بینن.

۲. وه‌ستانی نه‌گه‌راوه‌ی هه‌ناسه‌دانی له‌خووه (التنفس التلقائي / Spontaneous

respiration) نه‌مرجیک نه‌م هه‌ناسه‌وه‌ستانی به‌هوی دهرمان (Neuromuscular

blocking agents) نه‌بیئت، له‌م کاته جووله‌ی هه‌ناسه‌نابیت کاتی سه‌ماعه‌له‌سه‌ر

بو‌ری هه‌وا یان‌نسیه‌کان داده‌نریت و هیان کاتی پارچه‌یه‌کی باریک له‌یه‌مو‌یان

کلینیکس له‌به‌رده‌م دهرچه‌کانی دهره‌وی هه‌ناسه‌دان (دهم و لوت) داده‌نین

جووله‌ی نابیت له‌به‌رنه‌بوونی جووله‌ی هه‌ناسه، و هیان پارچه‌ی ناوینه‌یه‌ک یان

شوشه‌یه‌ک ده‌خینه‌به‌رده‌م دهم و لوت و هه‌چاودرپی هه‌لماوی بو‌ونیان

ده‌کین به‌هه‌لمی ناو، نه‌مه‌نه‌گه‌ر زیتدوو بیت پووده‌دات به‌لام له‌مردودا

پوونادات.

۳. نه‌مانی کاردانه‌وی قه‌دی موخ (میشک) (فقدان منعکسات جذع الدماغ - Absence)

of brain stem reflexes و هک کاردانه‌وی light, corneal, gag, vestibulo-cochlear reflexes

۴. وه‌ستانی سو‌ری خوین و هه‌ست نه‌کردن به‌لیدانی (نبض) دل و خوینه‌به‌ره‌کان

و هه‌له‌هیلکاری دل ECG هیلکی راست ده‌بینن واته کاره‌بایی دل نامینی.

جو‌ره‌کانی مردن

۱- مردنی کلینیکی (الموت السریری):

بریتیه له‌وه‌ستانی کوتایی (نهائی) یه‌ره‌مانه زینده‌گییه‌کان نه‌مه‌ش به‌بینینی

نیشانه‌کانی مردن ده‌بیئت کاتی پشکنینی سه‌ریری

۲- مردنی به‌رواله‌ت / مردنی هه‌لواسراو / الموت الظاهري الموت المعلق

(Suspended death):

مردنی بهر والہ تہا

بریتیه لہ وہ ستانیکی کاتی فرمانہ زیندہ گیہ کان. بؤ نمونہ لہ کاتی لیدانی

کارہبا پروودہ دات کاتیک کہ مہناسہ دہوہ ستیت بہ لام کوئہ ندانی سوران ودل

کارہ کەن/یاخوت لہ حالہ تی تقوم بوون کہ تیایدا کوئہ ندانی مہناسہ

دہوہ ستیت بہ ہوی پربوونی بہ نار، پنی دہوتری مہلواسراو چونکہ نہ گہر قریای

بکہوین لہ ماوہی چہند دہقیقہ یہک بہ مہناسہی دہستکرد ومہساجی دل تہرا

ژیانی دہگہریتہوہ بہ پیچہ وانہوہ دہمریت.

۳- مردنی جہستہ نیی (الموت الجسمانی):

بریتیه لہ وہ ستانی کوتایی فرمانہ زیندہ گیہ کان لہ مہموئہ ندانیہ کان بویہ

نہ ندامہ کہ نیش تاکات بہ لام بہ شہ بنہرہ تیہ کان کہ خانہ کائن بہ زیندووی

دہمیننہوہ بؤ چہند خولہ کیك، مہندی خانہ بہ تایبہ تی مہی پیست لہ وانہ

دروسیکہری ریشیال (Fibroblast) بؤ ماوہی چہند کاتر میٹرک وہلہ وانہیہ چہند

پوژیک دواي مردن بہ زیندووی بمیننہوہ بہ پیچہ وانہی خانہ کانی میشک کہ

دواي چہند دہقیتہ دہمرین. دواي چہند دہقیتہ دہمرین

۴- مردنی خانہ کان (الموت الحیري):

بریتیه لہ کارکہوتن ولہ دہست دانی تایبہ تمہندیہ کانی ژیان لہ خانہ کاند،

نہ مہش لہ دواي مردنی جہستہ نیی پروودہ دات بہ چہند کاتر میٹرک، خانہ کانی

میشک لہ پیش مہمو خانہ کانیتر دہمرن کہ چی خانہ کانی پیست لہ وانہیہ بؤ چہند

پوژیک بمیننی وک فایر بولاست.

۵- مردنی جی جی (الموت المرضي): بریتیه لہ مردنی چہند شانہ یہک کہ

بہ شیکن لہ لہ شیکی زیندو بؤ نمونہ (infarction). وہ (necrosis) وہیان

لارہ شہ (gangrene).

گواستنهوہی ئەندامی مردو

مہندی کہس لہ ولاتانی روژئاوا نامادہیی خویان دہر دہبرن کہ کاتی مردن

سوود لہ جہستہ یان وہر بگیری بؤ رزگار کردنی ژیانی مہندی نہ خوش بؤ نہم

مہبہستہ کاردی تایبہت مہلدہ گرن کہ کاردی ئەندام بہ خشی پیدہ گوتری (التیرع

بالأعضاء)، ئەمەش تەنہا لہ حالہ تی مردنہ دہییت کہ کہسہ کہ بہ مردنی میشک

بمړيت ورك شيرپه نجه ي ميشك يان جهلته ي ميشك يان نه زيه بخوار دني ميشك به
 پړوداوي ريځاوتان، يان بريندار بوون و مردني ميشك به هر هويك بيت له م
 حاله تانه كاتي ميشك له كارده وهستي له نه خوځښخانه پزيشكه كان له ريځاي
 مه ناسه ي ده ستركرد وده زمانداني به رده وام ژباني نه ندامه كاني تري له ش
 راده گرن (چونكه له گهل وهستاني نه ندامه كاني له ش ناتواني سوود له هيج
 نه نداميك وهر بگيري بيجگه له (قرنيه) چاو، كاتي هيشيا لاشه كه له سهر
 مه ناسه ي ده ستركرد و دلپيشي به رده وام له كار ده توانريت زور به ي نه ندامه كاني
 ليكړي ته وه ورك گورچيله، جهرك، سني يه كان، دل و ريخوله كان و بگوازي نه وه
 يو كه سباني نه خوځش به په ككه ورتي نه و نه ندامانه

١ گورپانكاريه كاني جهسته دواي مردن (تغييرات الجثة بعد الموت - Changes after death)

- ١- سار د بوونه وه ي له ش و له ده ست داني گهرمي (تبرد الجثة - Cooling)
- ٢- په له كاني مردن (الانحدار الدموي - التلون البوتي - Post-mortem hypostasis)
- ٣- رد قبوون ي مردن (الصلل - التيبس الموتى - Rigor mortis)
- ٤- بوگه ن بوون (التفشيخ - التعفن - Post-mortem decomposition)

نه و گورپانانه ي كه له جهند باريكي دياريكراو رووده دن:

- ١- به شه مي بووني مردن (التصبين - Adipocere)
- ٢- به مؤميا بوون (التحنط - Mummification)

سار بوونه وه ي له ش

له ده ستداني گهرمي له ش راسته وخو دواي مردني جهسته يي رووده دات و اتا
 دواي وهستاني سهرچاوه ي گهرمي يان ئوكساندن، له ده ستداني گهرمي به شيوه يه كي
 تدريجي رووده دات به هوي كاريگه ري يه فيزياويه كان وركو بهركه وتن (تماس) وگه ياندن
 و تيشكدان (اشعاع). نه مه ش ده بيته هوي يه كسان بووني پله ي گهرمي له ش وپله ي
 گهرمي ده ورو بهر، له ده ستداني گهرمي له به شه كاني سهر رووي له ش و به شه
 كراوه كان خير اتر رووده دات ورك له نه ندامه كاني ناوړه.

له ناووه وای فینک نزیکه ی ۱۲ سعات دواى مردن پله ی گهرمى رووى دهره وده ی

له ش یه کسان ده بیټ به پله ی گهرمى دهره وده ی به لام نه تدامه کانی ناووه پاریزگاری

له گهرمى خوین ده کهن بو ماوه یه کی دریزتر به هوئی بوونی چهند چینیکى پیست،

چه وری، ماسولکه ولینچه په رده.. وه به ماوه ی ۲۴-۳۶ سعات دواى مردن پله ی

گهرمى ناووه (به گهرمى پیوی ریکه - محرار شرحی) یه کسان ده بیټ له گهل هی

دهره وده ی نه مه ش ده گوړیت په ناو وه و، چل و بهرگی (پوشاکى بهری) ورو بهری

له ش.

گرنگی له ده ستدانی گهرمى له رووی پزشکی د اوده رینه وه:

۱- نیشانه یه کی د لویا که ره وده ی مردن د اده تریت نه گهر پله ی گهرمى له ش نرم

بووه بو ۲۰ پله ۱.

۲- بو حساب کردنی کاتی تیپه ربوو به سیر مردن نه مه ش به گوړه ی یاسای

گلیسته رز که ده لیت: (کاتی تیپه ربوو به سیر مردن به سعات - ۳۷ - پله ی

گهرمى مرد وده که / ۱,۵).

پله ی گهرمى رووی دهره وده ی له ش به نزیکه ی ۱۲ سعات وه نه تدامه کانی ناووه

به نزیکه ی ۲۴-۳۶ سعات وده پله ی گهرمى وای دهره وده ی ده بیټ

په له کانی مردن ۱

لهرتیه له رده نگ گرتنی پیست به رده نگى شین باو یان بنه وشه یی توخ

نه مه ش له به شه نزمه کانی له ش بوود دات له نه تپاسی پرېزوئی نوازو له کانی خوین

به خوین و نه مه ش له نه نجامی له کار و ده ستانی دل و کاریگه ری کیشی زه وى له سهر

خوینی شل.

په له ی مردن ده ست ده کهن به ده رکه وتن ۱-۳ سعات دواى مردن به خالی ورد نجا

گه وره دهن ویه کده گرن وپه له ی گه وره تر پیکده مینن ویه کیارچه هه موو روو بهری

نزمی له ش د اده پوشی بیجکه له جیگا کانی پاله په ستو (انضفاط) نیوان قورسایى له ش

وزه وى وه ۸-۱۲ سعات دواى مردن جیگیر ده بیټ و ناگوړی، بو نمونه نه گهر

تهرمه که له سهر پشت که وتبیټ هه موو پشت رده نگى شین ده بیټ بیجکه له و

شوینانه ی که په ستانیان خراو ته سهر وه کو قورنج و که له که و پشتی سهر که

پهلے مردنيان تيادا دهرناكه وٽ چونكه ٺهو په ستاڻهي له ڪيڻشي ٽلهش په ٻڌا دهيت ري له ڀرپووني مولووله ڪاني خون ده ڳرنت.

ڳرنگي په له ڪاني مردن له پروي پزيشڪي دادوهره وه.

۱- ديار ڪردني ڪاتي تيپه ربو به سهر مردندا ٺهه ش به تيپيني ڪرڻي

بلاوون وهه په له ڪان. ٺهه ڳر په له ڪان زور له يه ڪ دورپوون ٺهه مياناي

ٺهه وهه ڪه ۱-۳ سعات تيپه ربو به سهر مردن، به لام ٺهه ڳر په له ڪان ته واو

دروست بوون ٺهه وا زياتر له ۸ سعات تيپه ربو.

۲- يروكه په ڪيان ده داتي له بارهه هوي مردنه ڪه ٺهه ش به هوي رهنگ و شويني

په له ڪان به شيوه وهه خواره وه.

له حاله تي خنڪان ٺهه رهه دا رهنگي په له ڪان شيني توخه ومهيله و رهه به هوي

زيادپووني رڙهه ٺهه هيموگلوبينه ڪه پني ده لين هيموگلوبيني ليڪراوه

(Reduced Haemoglobin).

له ڪاتي رهه راوي بوون به گازی به ڪه ٺوڪسيدي ڪاربون رهنگي په له ڪان

سورنڪي په مٽي (وردي) بريقه دار دهيت ٺهه ش به هوي زوري

هيموگلوبيني ليڪراوه.

له حاله تي رهه راوي بوون به سيانيد رهنگي سورنڪي توخه

له ڪاتي مردن به هوي سهرا يان مانه وهه تهرمه ڪه له ناو سه لاجه رهنگه ڪه

بنه وشه يي گه ش دهيت.

له حاله تي رهه راوي بوون به گازی ٺهه مونيا يان (H_2S) له ناوي بيرنڪي

جيته لراو رهنگي په له ڪان شه ڪه ري دهيت.

۱- له ڪاتي مردن به هوي خون به ربوون رهنگي په له ڪان شيني ڪال دهيت.

له پروي شويني په له ڪانه وه.

په له ڪاني مردن له ناوچه ي سهر دهرده ڪه ون له تهرمي نقوم بوو چونكه سهر

رهق وقورسه بويه رڙر ناو ده ڪه وٽ.

له حاله تي له سیداردهان په له ڪان له خواره وهه په له ڪان (اسفل اطراف)

دهرده ڪه ون.

شوقنی به دهرکه وتنی په لکه کانی مردن دپوره سیتته ستر چو یه تی دانانی
 تهرمه که کاتی که خوین میشتا شله واته پیش ۸ ساعات ده گوریت به پینی
 گورینی دانانی تهرمه که، به لام پاش ۸-۱۲ ساعات به نه گوری ده مینیتته و
 نه مش به موی مپینی خوین دوی نه ماره یه.

رہقبوونی مردن (الصبل الموتی)

بریتیه له رهقبوونیک که تووشی ماسوولکه خوویست و خوونه ویسته کان
 ده بیت پاش تیپه ربوونی ماره ی خاوبوونه و هی سهرتایی له نه جامی چند
 کارلینکی کییاوی ئالوز که له پروتینی ماسوولکه کان پووده دات ده بیت،
 ماسوولکه بچوکه کان پیش گهره کان رهقد دتن وده روه مایه که م جبار تووشی
 ماسوولکه خوویسته کان ده بیت پاشان ماسوولکه خو نه ویسته کان.

موی پوودانی رهقبوونی مردن:

باودر وایه که تیگپتون و نه مانی نه نزیفی (ATPase) که بهرپر سیاره له
 کرژبیون و ده لئوسان ماسوولکه کان، نه م نه نزیفی دوی مردن آتیک
 ده شیکیت و خوئییه کانی لاکتین پیک دیت که بهرپر سیاره له م رهقبوونه، له
 نیشانه کانی پوودانی رهقبوون له تهرمه که دا نه ویه که چند خالیک له سهر پینست
 دهرده که ویت که به پینستی قاز ده چیت نه مش به موی گرژبیونی نه و ماسوولکه نه ی
 که پینان ددین ماسوولکه ی، چیکانه ی موده کان.

نه و هوکارانه ی کارده که نه سهر دهرکه وتنی رهقبوونی مردن:

۱- پله ی گهرمی | له پله گهرمی به رزه کاندانه م رهقبوونه زو و بدست پیده کات و
 زووش کوتایی دیت، به لام له پله ی گهرمی سفری سهدی زور به هیواشی و
 تاخیر دهرده که ویت.

۲- ته مهن و قورسی یان بنچینه ی له ش | له مندال و پیر درهنگ دهرده که ویت
 و دردنکیش کوتایی دیت، به لام له و که سانه ی که ماسوولکه ی به میزو
 گهره دیان مه یه زو و به درده که ویت و زووش کوتایی پیدیت.

۳- موی مردنه که: | له حاله تی زهرای بوون به نه ستریکنیت یان له حاله تی
 که شهنگ بوونی ماسوولکه کان هره که له (tetanus) پووده دات. نه م رهقبوونه
 به شیردی کی شیرتر پووده دات.

گرنگی رهقبوونی مردن له رووی پزیشکی یادوه ریوه.

- ۱- دیاریکردنی کاتی تیپه ریو به سهر مردندا رهقبوون ۱-۳ ساعات دواي مردن دهستپیده کات له ماسوولکه ی پیلووه کانی چاو پاشان شه ویلگه کان و پاشان ماسوولکه کانی مل و پهله کانی سهره وه و پاشان قه د کوتایی پی دیت به ماسوولکه ی قاچ، ۱۲ ساعات دای مردن هه موو له ش رهق ده بیت وه ک پارچه داریک ده بیت و جومگه کان نانوشتیته وه، وه ۱۲ ساعاتیش بهرده وام ده بیت وه دواي خاوده بیتته وه له ماسوولکه ی پیلوو دهست پیده کات پاشانیش به هه مان ته رتیبی پیشوو کوتایی دیت له ماوه ی نزیکه ی ۱۲ ساعات.
- ۲- یروکه یه کمان ده داتی له باره ی دانانی تهرمه که له کاتی مردندا، بو نمونه له حاله تی له سیدازهدان دهستی مردووه که هه ر به بهر زکراوه یی ده میتته وه.
- ۳- یروکه یه کمان ده داتی له سهر هو ی مردن بو نمونه: نه گهر مردوو دهستی

له دواوه به سترابیت مایای نه وه یه که کوژراوه

نه و حاله تانه ی که به دیارده ی رهقبوونی مردن یه چن:

۱- گه شه ذک بوونی مردن (التشنج الموتی - Cadaveric spasm): نه مه له کاتی یان له

چرکه ی مردندا پووده دات به بی نه وه ی به حاله تی خاوبوونه وه ی یه که می یان سهرتایی ماسوولکه کاندای پروات، بریتیه له بهرده وامییه که له خه ند که شهنگ بوونیک ی زور به میز که بیک چوون یان هه لچوونیک ی باری دهروونی به میزی له گه لدایه. نه مه ش تووشی ماسوولکه خوویسته کان ده بیت تهنها، به تایبه تی ماسوولکه کانی دهست هه روه کو له حاله تی نقروم بوون یان خو کووشته پووده دات.

۲- رهقبوون به هو ی گهر میه وه (مه یینی پروتینی - التخر الزلال): تهرمه که ده بیت

ره ژوو له نه نجامی ناگریکی به تین وه یاده پروتینه کان له ماسوولکه دا ده میی به مه ماسوولکه کان ره قده بن به بی نه وه ی به حاله تی خاوبوونه وه ی یه که می یان سهرتایی ماسوولکه کاندای پروات، پیشاله کانی کورته دهنه وه که ده بیت هوی کورت بوونه وه یه که له ماسوولکه کان، بویه هه موو جومگه کان ده چه مینه وه و تهرمه که له شیوه ی زوران بازیک ده جیت، وه له وانیه چه مانه وه یه کی جومگه کان یان درانی ماسوولکه کانی له گه ن بیت. ماسوولکه کان تووشی رهقبوونی دواي مردن نابن به لکو هه رب رهقبوویی ده میتته وه تا بۆگه ن نه بن.

ردقبوون به موی ساردیه وه (التجمد بالبرودة): نه مهش له تهرمدا پروو ه دات کاتی

له شوینیکی زور ساردییت یان له ناو ساردکه ره وه (ثلاجة) که ده بیته موی به ستنی شله کانی له شی وره قبوونی تهرمه که، نه م دیاردهیه نامینییت به دانانی تهرمه که له شوینیکی گهرم که شله به ستوره کان خاوده بنه وه و دواپی ره قبوونی مردن (الصمل) ده ستپیته کات.

بوگه نبوون (التفسخ)

بریتیه له دوا گوربانکاری له تهرمدا نه مهش به گورینی ماده. نه دامیه کان بو مادهی نا نه دامی به موی کاری خوشیکردنه وه (التحلل الذاتي) وگه شهی به کتیریا و میکروب و میروله کان و خواردنی له لایه ن گیانه وه ره جورا و جوره کان، که ده بنه موی شیبوونه وه و له ناو چوونی شاننه کان به شیوه یه کی تدریجی تنها مانه وهی ئیسکه کان، بوگه ن بوون ده بیته موی له ده ستدان و شیوان و نه مانی پرواله ته کانی تهرمه که و ده ره دها له ناو چوونی برینه کان و له ده ستانی به لگه ی برکه و تنی میزی دهره کی و بیکه له کپوونی تهرمه که له پرووی پزیشکی داد وهری یه وه.

هویه کانی بوگه نبوون:

به کتیریا: چهند جورن کن گرنگترینیان به کتیریا ی ماهه وایی یه که له ریخوله دا ده ژی وه. به کتیریا ی هه وایی که له ریوره وه کانی هه ناسه دا ده ژی.

به کتیریا چهند نه نزیعیکی شیکه ره وهی پروتین دورددات وهک (Lecithinase) که به کتیریا ی (Welchii) دروستی ده کات که دیواری خانه کانی له ش تیک ده شکینی له وانه ش دیواری خانه کانی خوین. وه به ریرسیاره له شیبوونه وهی خوین له تهرمه که. شیبوونه وه ش ده بیته موی دروست بوونی چهند گازیک له هه موریان گرنگتر گازی نه مونی، H_2S ، CO ، CO_2 ، CH_4 ، NH_3 . که بوونی بوگه ن په یداده که ن، خرۆکه سووره کانی خوین شیده بنه وه و هیموگلوبین دهرده چیت ویهک ده گریت له گهل نه و گازانه ی که له نه نجامی بوگه ن بوونه وه دروست ده بن به تایبه تی (H_2S) وه چهند پیکهاته یه کی سه وزی توخ پیک ده مینن که لووله کانی خوین رهنگ ده که ن، وه نه م رهنگه ش یه که م جار له لای خواره وهی دیواری سک دهرده که وی چونکه نه م ناوچه یه

..... موی ساردیه وه (التجمد بالبرودة)

له كەش وهه وای مام ناوهندی بۆگەن بوون ۲۴-۳۶ سەعات دواى مردن دەست-
 پێدەكات وه له هاویندا دواى ۱۲ سەعات له وانهیه دەستپێكات، به لام له زستاندا
 له وانهیه بۆ ۷۲ سەعات یان زیاتر دوا بکەوێ، دواى ئەم رەنگه وورده وورده بلاو
 دەبێت وە له دیواری سەك له رێگه ی خۆنپهینه ره كانه وه، وه ئەم خۆنپهینه رانه رەنگ
 دەگۆن وە شیوه ی دارێكى بى گەلا به خۆوه دەگرن دواى رەنگه كه له سنگ و په له كان
 و نه ندانه كانى ناوه وه بلاو دەبێت وە، ۳-۵ پوژ دواى مردن له نه نجامى په یدابوونى
 گازى زۆر تهرمه كه به گشتى هه لده ئاوسى په سى تانى ناوه وه زیاده كات
 و نه ندانه كانى ناوه وه بۆ دهر وه دهر ده په رینى نه مەش ده بێت هوى دهر په رینى
 چاوه كان (حفظ العین) و دهر په رینى زمان (بروز اللسان) و دهر چوونى كه فیک كه
 خۆناروى په له دهم و لووت هه ندىك جاز پيساى په كۆم و تو مار دهر چه ی میز
 دهر ده كه وى، چه ند بلقیك له ژیر پيست و ناو ماسولكه كان دروست ده بێت كه شله ی
 تیدا به له گەل گازى بۆن ناخوش وه له ۵-۱۰ پوژ ئەم بلاقه ده ته قن و پرچ هه لوهرى
 و نینوك ده كه وى تهرمه كه ده شیوێت و ناتوانى بناسرێت وە به ره به ره نه ندانه كانى
 له ش دهر وه و ناوه وه شیده به وه و له ناوه چن و دواى ۶ مانگ بۆ سالیك به سه ر مردن
 هه موو شانە كانه شله كان (الانسجة الرخوة) له ناوه چن و ته نها ئیسك
 و به سته ره كانى (العظام و رابطتها) ده مینێت وە، هه ندى نه ندانم زووتر تووشى بۆگه نبوون
 ده بن له وانى تر له وانه میشك پيش هه مووان بۆگەن ده بێت كه چى مندالان
 و پرستات دوا نه ندانم له بۆگه نبوون، دواى ۳-۵ سال ته نها ئیسكه په یكه ر به ی
 به سته ره كان ده مینێت وە كه سه ره تا زهر ده به ره به ره سپى و سووك ده بێت و هه یج
 بۆنكى لى نایه ت و له جومگه كانیش وە نه به ستر وە.

گرنگی له پوى پزیشكى داد و هه ره وه: ((بۆگه نبوون))

۱- له وانه یه هۆكارى مردنه كه بزانریت به هوى بوونى شكستىك له ئیسك یان
 هه بوونى ته نى بیگانه وه كو بوونى گولله وه هه ره ها ده توانى ژه هره

كانزایى یه كان ده توانى له ئیسك دهر به یترى

دیاریکردنى كاتى تیپه رپو به سه ر مردندا:

نه و هۆكارانه ی كاردەكە نه سه ر خه یبرایى بۆگه نبوون:

هه و: ئاسان گه یشتنى هه و بۆ تهرمه كه ده بێت هوى زیادبوونى خه یرایى

بۆگه نبوون چونكه ئەم هه وایه به كترى یه هه لگرتووه، بۆ نموونه بوونى

هه و، ئاسان گه یشتنى هه و بۆ تهرمه كه ده بێت هوى زیادبوونى خه یرایى

تەرمەكە لە شوئىنى كراوەدا، بەلام تەرمى نىژاۋ لە قولايى دا درەنگ بۆگەن دەيىت، يە گىشتى تەرم لە مەواي دەرهۋە دووئە وەندە خىراتر بۆگەن دەيىت وەك لە بوۋتى لەناو ئاۋ وچوارئە وەندە خىراتر لە بۆگەن دەيىت وەك لە بوۋتى لەناو خاك بە نىژاۋى.

۲- پىلەي گەرمى: لە پىلى گەرمى ۳۰ - ۳۷ پىلەي سەدى بۆگەنبوون زىاد دەكات بەمۇي زىادبوۋنى زۆربوون و گەشەي بەكتريا، بەلام لە پىلەي گەرمى ۴۵ - ۵۰ سەرهۋە بۆگەنبوون پادەۋەستىت ۋە پروسەي بە مۇمىابوون دەست پىدەكات، ۋە لەخوار پىلەي ۱۰ بۆگەنبوون سىستەيىت ۋە پىلەي گەرمى سىفري سەدى رەقبوۋنى سەرما دەست پىدەكات.

۳- پادەي شى: يەككە لە مۇكارە يارىدەدەرەكان بۇ گەشەي بەكتريا، مەر لەبەر ئەۋەشە يەكەم نىشانەي بۆگەنبوون لە ناۋچەي ريخۆلە كۆيەرە پوودەدەت. مەرۋەما ئەۋ تەرمانەي كە نىژاۋن لە شوئىنى شىداردا زووتر بۆگەن دەبن. ۋە تىيىنى دەكرىت كە تەرمى نىقوم بوۋيك پاش دەرمانانى لە ئاۋ زووتر بۆگەن يىت لەۋ تەرمەي كە لە جىگاگەي ووشكە.

۴- مۇكارى مردن: مەۋكردنى مىكروپى خىرايى بۆگەنبوون زىاد دەكات، كەچى مېۋاش دەيىت لە مردن يەزەمراۋىبوون بە كانزاقورسەكان. ۵- تەمەن ۋە قەبارەي لەش: بۆگەنبوون ئاۋا دەكەيىت لە منداۋ و تازە لەدايك بوۋەكان بەلام خىرا پوودەدەت لە لەشە گەنجەكان.

بە شەمى بوون (التشمع الموتى)

پوودەدەت بە گۆرانى لەش لە پروخسارىكى چەورى تەرى ئاسا بۇ ماددەيەك كە باش رەق بوۋىت. ئەمەش دەيىتە مۇي ۋەستانى بۆگەنبوون و تەرمەكە پارىزگارى لە پروخسارى خۇي دەكات.

لەژىر چەند بارودۇخىكى ديارىكراۋدا شانە چەوريەكان دەگۆرپن بۇ شانەي رەق كە بۇنىكى لى دىت پىيى دەلپن (رائحة زنخة) ۋە بە رەنگىكى سىي مەيلەۋ زەرد، بەمۇي شىبوۋنەۋەي ئاۋى ۋە ھايدروچين كردن (الهدرجة)، ئەمە پوودەدەت كاتى تەرمەكە لەناۋ ئاۋ نىقوم بوۋىت بۇ ماۋەيەك كە كەتر نەيىت لە ۲ ھەفتە ۋە بە ماۋەي ۶ مانگ بۇ سالىك بەتەۋاۋى بەشەمى بوون دەيىت.

۱- ناسینه وهی که سیتی: چونکه تهرمه که یاریزگاری له رووخساری خوی

دهکات و بوگه نبون روونادات به ئاسانی ده ناسریتته وه.

۲- دیاریکردنی کاتی تیپه ریو به سهر مردن: به شه می بوون وورده وورده له و

شانانه رووده دهات که چه وریان تیایه وه کو دیواری سک، سنگ، مه مک له

ئافرهت. به شه می بوون له سنگدا پاش ۲ ههفته له بوونی له ئاووه وه به شه می

بوون له سنگدا ته واورووده دهات پاش ۳ مانگ وه له هه موو له شدا رووده دهات

له ماوه ی ۶ مانگ بو سالیك.

۳- زانینی هوکاري مردن: نه مهش به هو ی مانه وهی نیشانه ی زهبری ده ره کی وه ک

برینی ته عنی یان قه تیعی یان برینی چه کی ئاگیرین.

۴- بوونی نه م گورانکاریه نه وه ده گه یینی که تهرمه که له شوینیکی ئاوی وشیدا

بووه.

به مومیا بوون (التحنط)

رووده دهات کاتی تهرم له شوینی ووشک وگهرم (هه پله ی سه دی یان زیاتر) دا

یمینیته وه وه ک مانه وهی تهرم له بیاباندا کاتیک که به هو ی گهرمی شله کانی له ش

دهین به هه لم و لم به شیکی هه لده مریت و تهرمه که ووشک ده بیته وه یوگه ن ناییت

وتهرمه که ۴/۲ ی بارسناییه که ی له ده ست دهات و پیستی ره ق ده بییت وشیه ی

که سه که وه ک خوی ده مینیته وه نه مهش ده توانری به شیوه یه کی ده ستکرد روویدات

به هو ی مادده ی فورمالین یان وه کو له سه رده می قیرعه ونه کان نه ویش به لابرینی

نه ندانه کانی ئاووه وه سنواخ دانی دیواری ئاووه ی سک به مادده ی قیر.

گرنگی له رووی پزشکی دادوهریه وه:

۱- ناسینه وهی تهرمه که چونکه یاریزگاری له رووخساری ده ره وهی خوی

دهکات.

۲- شوینه واری بهرکه وتنی هیزی ده ره کی ده ناسریتته وه به وه هو ی مردن

ده زانریت.

۳- دیاریکردنی کاتی مردن.

۴- نه وه ددگه نییت که تهرمه که له شوینیکی ووشک وگهرم بووه.

Wounds (الجروح - البرین)

د. شیروان احمد گروته

برین: بریستی یه له پچرانیکه (درانیک) له شانه کانی له ش یان بریستی یه له

جیابووننه وه وه پچرانیک شانه کانی له ش، نه مه ش له نه نجامی

به رکه وتنیکی (کارتیکه ریکی) دهره کی یه وه پوو دهادت یان له نه نجامی

به کارهینانی (تطبیق) ی هیژیک پوو دهادت، نه پچرانه به شیوه یه کی دیار ده بیژنی

له نه پست و ناو پوښه لینجه کان (الاعشیه المخاطیه) (mucous membrane)

به لام به شیوه یه کی نادیار (غیر ظامن) ده پست له ماسولکه و دهمار و نیسک و

کرکراکه کان (cartilage)

له پست پیی ده وتری برین (الجرح) له ناو پوښه لینجه کان پیی ده وتری شه قبوون

تشقی، له ماسولکه پیی ده وتری پچران (تمزق - tear)، له شانه شله کان (الانسجه

الرخوة) و نه ندانه کانی ناو ده ی له ش پیی ده لین تورخانه وه (تپتک)، له نیسک و

کرکراکه پیی ده لین شکان (کسر - Fracture)

١

هؤره کانه بریندار بوون

جوړه کانی بریندار بوون ده وه سستیته شهر (انواع الجروح يتوقف على):

١- جوړی نهو نامیره ی که به کارهینراوه (بؤ تقوونه، نامیری تیز (حاد) و ده که چاقو،

خنجر، سوس، شروشه... نه نامیرانه نه گهر به ستوونی بهر له ش بکه ویت نهوا

(جرح طعني) دروست ده کات، نه گهر به پانی (افقی) به رکه ویت نهوا (جرح قطعي)

دروست ده کات وه نه گهر ته نهها له پست بخشیت نهوا داپووشان (جرح

سحجي) دروست ده کات، نامیری پان یان کور (راضة) وه که مست، به رد، نار،

نوتومبیل، زهوی..... نه نامیرانه گووان دروست ده کهن نه گهر بهر له ش بکه ون

به لام نه گهر به له ش بخشی نهوا داپووشان دروست ده کهن، نامیری نووک تیز (مدبیه)

وه که دهر نافیس، قه له م، شیشی تکه... بری تیراچوون (جروح وخزیه - واخزه) دروست

ده کهن.

٢- هیژنی به کارهاتوو بؤ جوولانی نامیره که: ده ست، نوتومبیلی جوولاو، چه کی

نامیری (سلاح نارسی)، نامیری خیاران، بؤ خور، گولله به ده ست بپاریشتری

ساخته سلاح نارسی (ساخته نارسی) بپاریشتری، که گولله به ده ست بهاریشتری

هوا ته ټپا ډارووشان يان گووانښکي بچووک دروست دهکات که چي نه گهر به چهکي
 ناگرين بهاویشترجي هوا کونیک له پیست و زیانیتړ له ناو له ش په یداهکات واته
 جوړی برین دهگوړی.

۳- جوړی شانه ی بریندار کراو بریندار بوونی شانه شله کان (چه رگ، میښک...)
 ناستر بریندار ده بیټ له ماسولکه و نیسک نه گهر مه مان هیز به کار بیټ، به گشتی
 پیست له شانه کانیتړ زیاتر به رگه ی هیزی ناموازی پان ده گرنټ، له وانه یه به
 بهرکه وتنیک نیسک بشکیت به لام پیسته که بریندار نه بیټ، پان له وانه یه لیدانی
 مستیکی به هیز له سیک بیټه خوین به ربوون له چه رگ یان سپل که چي پیسته که مهر
 ساغ بیټ.

هو ټپا کات برین

جوړه کانی برین (انواع الجروح):

به پیښي نه و هوکارانه ی سهره وه برینه کان ده کړن به:
 ۱- بهرکه وتنه کوړه کان (ثامیری پان یان کوړ به کارهاتووه_ الاصابات الرضیة من استعمال الات راضة):

نه مانه ی خواړه وه ده گرنټه وه:

۱- ډارووشان (السحج - Abrasion)

ب- گووان (الکدم - الرض - Bruise)

ج- برینی کوړ (الجرح الرضی - Contused Wound)

۲- برینه تیژه کان (الجروح الحادة): نه مانه ی خواړه وه ده گرنټه وه:

۱- برینی برین (الجرح القطعی - Incised Wound)

ب- برینی طعن (الجرح الطعنی - Stab Wound)

ج- برینی تیږاچوون (الجرح الوخزی - Punctured Wound)

د- برینی گولله (الجرح الناری - Bullet Injury)

گرنگی بریندار بوون له پووی پزیشکی دادوه ری یه وه (الامیة الطبیة العدلیة للجروح):

روون ده بیټه وه له جوړی برینه که، شوینی برینه که، ژماره ی برینه کان، بری
 ټیکچوون (damage)، قولایی برینه که، دریژی برینه که، یان بزاین نایا به ریکه وت

بوو (عرضية)، يان خو برينداركردن بوو (التجارية) يان تاونكارى بوو (جناى) يان
برائين ئايا به زيندوويى برينداركراوه يان به مردوويى (حيويه او غير حيويه).

جوړى برينه كان به پيى دمره نجامه كانى (انواع الجروح بالنسبة لنتائجها
المتأتية): -

۱- برينى ساده: - نه مه يان به ماوه يه ك چاك ده بيته وه كه زياتر تيه له بيست
روژ (عشرين يوما) هيچ ماكيك يان شيواندنيك (تشوه) به جى نيميليت دواى چاك
بوونه وه.

۲- برينى ترسناك (خطيرة): - نه مه يان پيويسى به زياتر له بيست روژ مه يه بو نه وه
چاك بيته وه، به لام پاش چاك بوونه وه غه ييكي دريژخايه ن (عيب مستديم) به جى
ده ميليت (له كار كه وتنيك "عطل" يان شيواندنيك "تشوه").

۳- برينى كوشنده (مړينه - مميته): - نه مه يان د بيته هوى مردنى كه سه كه به هوى
بهركه وتنه كه به ماوه يه كى كه م (بو نمونه خه نجره له دل يان ليدانى گولله له سه)
يان پاش ماوه يه ك له بهركه وتنه كه به هوى د اكه كانى برينه كه (مضاعفات الجرح).

دارووشان (السحج - Abrasion)

بريتى يه له تيك چوونى يان له دست داتى به شى دهره وى پيست (يان توپرى
پيست) نه وه ش له نه نجامى ليك خشانى پيست له گهل نامرازى كى يان شتيكى يانى
در وهكو زه وى يان به مهر ناميريك تيز يان نووك تيز كه پيست دادره ووشينى وهكو
نينوك، ددان، چه قو، دهرناقيس.... نه م دارووشانه ش خوئن به ربوونى كه مه، وه چاك
ده بيته وه بى ماك دروست كردن.

جوړى دارووشان (دارووشان) دوه ستيتت سهر چوونيتى پوودانى ۱- بو نمونه
كاتيك كه ناميره كه به شيوه يه كى ستوونى بيت له سهر پيست پيى ده لين (السحج
الطبعي - Impact Abrasion)، به لام له (السحج الكشطى) ناميره كه به شيوه يه كى
لار له سهر پيست ده جوليئيرى بو مسافه يه كى ديارى كراو، بو نمونه جنجروك
به نينوك له سهر پيست وه چه ند هيليكى ته ريبى شيوه مانگ (هلالى متوازي) پيك

دەپىنەت ۳- بەلام لەگاتى لىك خشانى پىست لەگەل جىسمىكى دېرەكە دەپىنەت ئەو
دارووشانى لىك خشاندن دروست دەپىت (Friction Abrasion) ۋە زۆرەپى ئەو
دارووشانى لىك خشاندانە شىۋەيان ھىلەكى يە.

گىرنگى دارووشان لەرووى پىزىشكى دادوهرىەو:

(الامية الطبية العدلية للسحج):

۱- بۇ زانىنى جۇرى چەكەكە (پان ئامىرە تەكارھىنراۋەكە) ئەمەش بەھۇى شىۋەى

دارووشانەكە، بۇ نىمۇنە دارووشانى كىشپى (كەبەھۇى جىجىرۇك لىدان بە نىئۇك
دروست دەپىت) شىۋەى دارووشانەكە ۋەكە شىۋەى مانگ (ھاللى) دەپىت ۋە ھىلەكان
ھاۋتەرىن، دەست پى دەكات بە فراۋانپوون كۆتايى دىت بە تەسك بوونەو ۋەكە
ئاراستەى جۆلەى ئامىرەكەتە.

۲- دىياپىكردىنى تەمەنى (كىاتى) بەر كەوتنەكە ئەمەش بەھۇى زانىنى تەمەنى

دارووشانەكە بەم شىۋەى: لەچەند دەقەى يەكەم شوىنى دارووشاۋەكە سۈور دەپىت

ۋخويناۋى لىدى (مضل)، پاشان قەتماغىكى سۈورى تەر دروست دەپىت لە چەند

سەعاتىكى يەكەم دۈۋى پۈۋدانى دارووشانەكە، دۈۋى ۋوشك دەپىتەۋە قەتماغەيەكى

رەش دروست دەپىت لە ماۋەى دۈۋى يان سى رۇژ، ئىنجا قەتماغەكە دەست دەكات بە

جىابوونەۋە لەپىست، ئەم جىابوونەۋە يەش لە لىۋارى قەتماغەكەۋە دەست پى

دەكات بەرەۋ ناۋەراست، پاشان قەتماغەكە بە تەۋارى لىدەپىتەۋە بەماۋەى نىزىكەى

يەك مەفتە.

پاش لىبوونەۋەى قەتماغەكە شوىنىكى سۈور بەجى دەمىنى، پاش نىزىكەى دۈۋى

مەفتە شوىنەكە رەنگى ئاسايى پىست ۋەردەگىرتەۋە ئەمەش بەلەبەر چاۋگىرتىنى

توانا ۋ شوىنى دارووشانەكە ۋ پۈۋدانى ھەۋكردن تىايدا (حدوث الالتهابات).

۲- بىرۈكەيەكمان دەداتى لەبارەى جۇرى تاۋانەكە كە ئەمەش بەھۇى شوىنى

دارووشانەكەۋە بەم شىۋەى خوارەۋە: دارووشانەكە دەۋرۈپىشتى لۈوت ۋ دەم ئەۋە

دەگەيەنىت كە ھەناسەبەر (كتم النفس) كراۋە واتە، بەلام دارووشانى نىئۇك كە لە

ھەردوۋ لا مل بى ماناى خىنكاندن بەدەست دەگەيەنى، دارووشانى بازىنى لە دەۋرى

مل واتە خىنكاندن بەھۇى پەتىكەۋە، بەلام دارووشان لە ئەندامى زاۋىنى مېيىنە

ماناى دەست درىژى سىكسى دەگەيەنى واتە (اغتصاب)، بوونى دارووشان لە

مەچەك ۋ باسك (المعصم والرسغ) نىشانەى بەرگىرى كىردنە (مقاومە).

گۆۋان - شىن يى مۇر بىرون (الكدم - Echymosis - Bruise)

بىرىتىيە لە كۆپۈنچە ۋەي خۇيىن لە شىانەي بن پىست (subcutaneous tissue) يان شانە قوۋلەكان بەھۇي تەقىنى يان پىچرانى لولەي خويىنە ۋە دەپىت لە ئىنجامى بەركەوتنىك بە ئامىرنىكى كۆر (پان - الة راضة) ۋەكو گۆچان، بەرد، مست، لىدانى ئوتۇمىيل (الدهش) يان كەوتن لە شويىننىكى بەرز.

خىرايى بلاۋىۋنە ۋەي گۆۋان دەۋستىتە (سرعة ظهور الكدم وانتشارها يتوقف على) ۱- ھىزى بەكارھاتوو (القوة المطلقة).

۲- جۆرى ئامىرە بەكارھىنراۋ.

۳- جۆرى ئەۋ شانەيەي كە توۋشى بەركەوتنەكە يۈۋ بۇ نىۋنە: گۆۋان زوۋتر دەر دەكەۋىت ۋ پانتايىيەكى فراۋانترىش داگىر دەكات ئەگەر ھاتوو لە شانە شىل ۋ خاۋەكان ۋەكو شانەي چەۋرى پوو بدات.

۴- كاريگەرى ھەندى يارى نەخۇشى / بۇ نىۋنە لە ھەندى نەخۇشى خويىنى ۋەكو بىوخىميا ۋ ھىموفىليا گۆۋانىكى زۆر گەرە بە ھىزىكى كەم دروست دەپىت.

گۆۋانى زوۋپۇشى پىست لە شويىنى بەركەۋتنى ھىزە راستە ۋخۇكە دەردەكەۋىت، لەۋانەشە بۇ دەركەۋتنى پىۋىستى بە پۇژىك يان دۈۋ پۇژ ھەپىت ئەگەر دپان (لىك پىچران) لە شويىنە قوۋلەكانى لەش دا پوۋىدا، لەۋانەشە گۆۋان لە شويىنى بەركەۋتنەكە بەدەر نەكەۋىت ۋەك ئەۋ بەركەۋتنى ھىز بە ئىۋچەۋان دەپىتە ھۇي شىن بۈۋنى دەۋرۋبەرى چاۋ، لەۋانەيە پاش ماۋەيەك شويىنەۋارى بەركەۋتنەكە بەدەرىكەۋىت بە شىۋەي خويىن بەرىۋونىك كەلە ناۋچەي چاۋ (محجر العين) پوۋدەدات ئەمەش بەھۇي خزانى خويىن بۇ شانە شىل ۋ خاۋەكانى ئەم ناۋچەيە بەھۇي ھىزى كىش كىردنى زەۋى يەۋە.

گرنگی مخوران له پرووی دادوړی یه وه (الاهمیه الهدایه الکام) ۱-

۱- ناسینه‌وی یان زانیند (مخپورې) لږ وچکې یان ډېر لږ لږه یوه څه نه داره (نږدې) نه‌مه‌ش به سیرکردنی شینوه (شکل) ی که دوه‌مه‌ده

۲- زانیینی جوړی تاوانه که نه مېش به موی سیرکردنی شوینی کوانه ده و بونو نه مونه

كۆۋەتلىرى سەر مەچەك و باسك (الرسغ - المعصم) نىشانى بولۇپ بەرگىرى يە (مقاومە

۳- دیار یکر دنی کاتی بهر که وتنه که / نه مهش به موی زانیسی ته مه نی کوفه وانه که وه

نه ههش ده وهستیتته سه ره نهو گوڤانکاری یانه ی که به سه ره نهو گڤواندا دیت له

نه بجای شی بوونه وهی خوین، لیره له ده قبه کانی یه که م دواي گژوان په لگه که

سوره دوايي شين دهبيٽ، دواتريش زهر د دهبيٽ ودهر گورانيکيش له م په نګانه

پنویستی به (۲-۳) پوژمهیه، پاشمهفتهیهک پیست پهنگی سروشتی خوی

وہر دہ گریٹہ رہ، گورانی پہنگیش لہ دہ وروپشتی گوانہ رہ دہ ست پی دہ کات بہرہ و

چاقی

۴- گنّوان همیشه کرداریکی زیندو و مزواته گنّوان له دواي مردن پوونادات،

پښوېسته جياوازي بکهين له نيوان گړوان له کاتي پشکنيښي مرېوو له گڼ په له کاني

میردن (خریوونه وهی خویین - الانحدار - البقیع الموتیه) نه مهش یو سهیلعاندنی

زیندوویی حاله ته که (خیویه حاله).

۵- گُورَانِ لَه وَا نِه یِه لَه نَاو مَاسو لَکِه کَانَ دِرِوَسِت بَیْتِ یِه لَام لَه رِوِی پِیْسِت دِیَارِنه بَیْتِ

وہ کہ لہ پان۔

٦- مهرج نیه گووانی گه وره له نه نجامی بهرکه وتنی هیژنکی گه وره بینت له وانیه

هينزىكى بچوون گۇۋانى گۈرە دروست بىكات لە نەخۇشى ھېموفىليا.

۷- گۆوان تا ماوه يه کی زۆر له پەیدا بوونی ئۆگە نیوون دەمینیتەوه.

جياوازی و ليک جياکردنه وهی / گووان و په له کانی خوین (الانحدار الدموي):

التمييز بين الكدم والانحدار الدموي:-

ژ	گوان	په له کانی مردن
۱-	له وانه یه له مهر شویننیکي له ش پوو بدات وه به پووبه ری بچووک و دیاری کراو (صغیره محدوده) یان	له شوینه نزمه کانی له ش پووده دات به پووبه ری گه وره بیت.

سینوردان / لو و است	بەلە کاتی خۆش
۲- لە ئاستی پووی لەش بەرزترە	لە گەل ئاستی پووی لەشە
۳- رەنگی گۆوان دەگۆریت بە گۆرەیی لە گەل کات.	رەنگی پەلەکانی مردن ناگۆریت بە تێپەربوونی کات تا بۆگەن بوونی تەر مەکە.
۴- لە کاتی تەشریح کردنی تەر مەکە دەبینن خۆین دزەیی کردووە بوو ناو شانەکان (تخل في الانسجة).	خۆین لە ناو مۆلۆلە خۆینەکان کو دەبیتە وە لە بەشەکانی خوارە وەیی لەش و لە ناو مۆلۆلەکان دەرناییت.

برینی کۆر (جرح رضی Contused)

ئەمە پوودەدات لە ئەنجامی بەرکەوتن و لیخشانندی ئامیتریکی کۆر (پان) ی قورس وەک

کەوتن لە بەرزایی یان لە بەرکەوتنی ئۆتۆمبیل (الدھس) پوودەدات.

تایبەتەندی یەکانی برینی کۆر (مميزات الجروح الرضیة)

۱- لیوارەکان رێک رێک نەدراوە، کۆرنەکان (زاویە) تیزن

۲- مەبوونی گۆوان و داپووشان لە لیوارەکان

۳- لێک جیا نەبوونە وەیی لیوارەکان بەتەواوی چونکە هیچ کەرت کردنی (قطع)

لە شانەکان بە شیوەیەکی تەواو پووی نەداوە / ئەمەش چونکە بەشی لێک لە قایبەرەکان

(ریشالەکان - Fibers) لیوارەکان بەتەکە وە دەگەیهنن و بنکەیی برینکەش یە کسان

نیە لە قولایی.

۴- خۆین بەربوونیکی کەم تیبینی دەکریست چونکە لۆلەکانی خۆین جوړە

پەستانیکیان کەوتۆتە سەر (پانبوونەتە وە) / تەنها لە خالەتیک نەبیت ئەگەر برینەکە

تووشی لۆلە خۆینەکان بوو، ئەوا خۆین بەربوونەکە لەوانە یە زۆر بێت.

۵- تالە مۆوەکان پانبوونەتە وە شیوەیەکی ناریک وەنەپراون.

۶- بوونی تەنی (شنتی) نامۆیان غەریب لە برینەکەدا وەکو خۆل و پارچە قووماش و

۳-	برینه که له بهشی پیشهوهی مل تیپینی دهکری وه یه برینهش قووله له سهره تادا به لام پووکesh دهییت، له ژیر نه رمایی گوی (صیوان الاذن) دهست پیذهکات به ناراستهیه کی لار بو خواره وه.	برینه که به شیوهی ناسویی و پانی دهییت (افق و مستعرض) هه مان قولایی دهییت له سهره تا و لا کوتاییدا.
۴-	له وانهیه دیاردهی گه شهنگ بوونی مردن مهییت (التشنج الموتی).	نیه.
۵-	له وانهیه چه ند برینیکی پووکesh ته ریپی برینه قووله که هییت (برینی دوودلی - جروح تردیه).	نیه (لا توجد جروح تردیه).
۶-	هیچ شوینه واری بهرگریکردن (مقاومه) نیه.	له وانهیه برینی بهرگری له خوکردن مهییت وه دایرووشان و گۆوان و برینی تیژ و دران جلوبه رگ.

برینی بهرگری له خوکردن (جروح دفاعیه) - Defensive wounds :-

یه کی که له برینه ناسراوه کان، تیپینی دهکری، له ناو له پی دهستی مردووه که له نهنجامی به دهسته وه گرتنی چک یان له نهنجامی بهرگری له خوکردن، نه گهر دوو برینی هاو ته ریب له ناو له پی دهست دا هه بوون یان له بهشی ناوه وهی په نجه کان هه بوون نه وه مانای وایه چه که که دوو لای تیژی هه بووه وهک خه نجهر، به لام یهک برین هه بوو نه وه مانای وایه چه که که یان نامیره که یهک لای تیژی بووه وهک چه قو، وهه روه ها له وانهیه برینی تیژ له مه چهک وباسک بیینری کاتی تاوانلیکراو دهستی یان مه چه کی داوه ته بهر بوو خوپاراستن.

برینی دوودلی (الجروح التردیه)

برتییه له چه ند برینیکی تیژی پووکesh که ته ریبه یان تیکه له له گهل نهو برینه قووله که که سی خو کوژ له لهشی خوی دهکات و دهییت هوی مردنی، نه مهش له نهنجامی چه ند جار دوودلی و په شیمان بوونه وه پهیدا دهییت پیش دروستکردنی برینه

قولە كوشىدەكە، بۈۈنى ئەم بىرىنەنە خۇكۈزى دەگەن نىت بلام لەنەمور خالەتلىكى
خۇكۈزى قىيە.

مەنەرىم مەنەرىم

بىرىنى طعنە (الجرح القطعي - stab wound)

بىرىنى طعنە لە ئەنجامى بەكارهينانى ئامپىرىگى يەك لا تىژيان ھەردوولا تىژ
پوودەدات ۋەكو چەقۇ ۋ خەنجەر، ئەمەش بە پال نانى ئامپىرەكە بۇ ناۋەۋەى لەش
بەشىۋەپەكى ستوونى، لەزۇرىيەى كاتەكان دا ئەم جۇرە بىرىنە تاۋانكارىيە (جنائيە)،
بەدەگمەن دەيىنن كە ئەم جۇرە بىرىنە بىرىنى خۇكۈزى يان بەرىكەوت بىت (عرضي).
تايىبەتمەندىيەكانى (مميزاتها) :-

۱- قولايى بىرىنەكە زىاترە لە درىژنەكەتى (لەۋانەيە قولايى بىرىنەكە بەقەد درىژى
چەكەكە يان ئامپىرەكە بىت ئەمە ئەگەر بەتەۋاۋى پالى پىۋەنابىت بۇ ناۋ لەش، يان
مەندى جار درىژتريش دەيىت لە درىژى چەكەكە ئەگەر پەستانى خستىيەسەر
ئامپىرەكە (دفع كردندا) بەتايىبەتى لە لىدانى سىك.

يان لەۋانەيە قولايى بىرىنەكە كەمتر بىت لە درىژى ئامرازەكە ئەگەر بەناتەۋاۋى پالى
پىۋەنەنابىت.

۲- ليۋارى بىرىنەكە راستە ورىكە (مستقيم) ۋ زاۋىيەكان (كۆرنەكان) ھەردوولا تىژن
ۋ شىۋەى بىرىنەكە تەشىلەيى (مغزلى) دەيىت ئەگەر ئامرازەكە ھەردوولاى تىژ بىت (الە
حادة ۋ حدين) بەلام ئەگەر ئامرازەكە يەك لاى تىژ بىت يەككە لە زاۋىيەكان تىژ دەيىت ۋ
ئەودىتر تىژنابىت.

۳- خوين بەربوونىكى بەكجار زۇرى لە گەلەيە بەتايىبەتى ئەگەر گەيشتەيە
ئەندامەكانى ناۋەۋە (Viscera) لوۋلە خوينە گەرەكان بەركەوتىن يان ئەندامى
ۋەكوسى ۋ دل ۋ جەرگ ۋ فاتەزەشە (سپل) بەركەوتىن.

۴- ئەگەر ئامپىرەكە جوۋلاندرابى لەناۋ لەش يان سوۋپاندرابى لەناۋ لەش ئەۋە
بىرىنى طعنەكە چەند بىرىنىكى تىرى لەگەلا دەيىت كە لە ئەندامەكانى ناۋەۋە
پوودەدات.

بىرىنى كۆرى كەرت بۈۈن (جرح رضى قطعي) (Contused - Incised) (Wounds)

پوودهدات له ئه نجامي به كارميناني ئاميري قورس كه ليوانيكسي
تاراددهيك (نسبيا) تيزي ههبيت وهكو بيور (السامور) ته ورداس (الغاس)، ليوانيكاني
برينه كه ريك و پيك و داروشان (سحج) و به گوان (تكم) يكي له گه لايه وه
فايه رهكان پراون به برينيكي تيز. زوربه ي ئه م برينانه بريني تاوان كارين (جنائي)
وه به دهگمه ن بريني به ريكوت دهين وه هه رگيز بريني خو كوژي نين.

بريني كون بوون (تيراچوون) الجرح الوخزي (Punctured Wound)

پوودهدات له ئه نجامي به كارميناني ئامرازي باريكي نووك تيز (مدببه) وهكو
بزمان، ده رنه فيس ..... وه شيوه ي برينه كه به پيي جوري ئاميره كه به كارمينراوه كي
مقطعه كي ده گورييت، له وانه يه شيوه ي سينگوشه يي وه رگرييت يان شيوه ي
لاكيش (گيل) يان شيوه ي ئه ستيره (نجمي) ودرده گرييت.
بريني تيراچوون نابيته هوي له ده سبت داني هيج شانه يه كه مه گه ر به ر ئيسنك يكه وييت،
وه ترسناكي ئه م جوژه برينه له وه دايه برينه كه له ده ره وه زور بچووكه كه له وانه يه
نه بينري يان پشتگوي بخزي كه چي ئه ئداهه كاني ناوه وه ي بريندار گردبيت وبيتته
هوي خوين به ربوونيكي زور يان پيس بووني برين.

بريني دروستكراي به ئه نجامي (الجروح المفتعلة) Fabricated wound

ئه و برينانه ن كه كه سه كه خوي دروستيان ده كات له له شي خوي بو مه لاتن
له واجييك كه خراوه ته سه ر شاني يان بو ئه وه ي واپيشان بدات كه به رگري له
خوكروود يان بو تيوه كلادني (اتهام) كه سيكي تريان بو ناويانگ ده ر كردن (شهرة).
برينه كه ش به شيوه ي چه ند برينيكي رووكه ش (پروته خت - superficial) ده بيت
ئه گه ر ئامرازيكي تيزي به كارميناييت له شويينيكي بي ترس (اماكن امنه) ده دات وهكو
په له كان به تايبه تي لاق وباسك، وه له سنووري ده ستي ده بيت (في متناول اليد).

له وانه به هيچ درانيك له جل و بهرگي كه سه كه دا نه پيټ يان نه گهر هه شيبټ نه وا
شويني درانه كان له جل و بهرگي له گهل برينه كان تيكنايكانه وه (لايتطابق موقع الجرح
وموقع القطع في الالبسة).

بريني نازيندهگي (جرح غير حيوية - Post mortem wound)

ئه م جوړه برينانه له نه بنجامي زاكيشاني تهرمي مردوو وه كه له سهر زهوي يان
له سهر شتيكي در يان به هوي تيوه گلان و ده ستكاري نازل يان هه تك كردني
تهرمه كه به ماستي توله سته ندنه وه پووده دهن وه نه مسيفاتانه ي لاي خواره وه هه به:
۱- هيچ نيشانه كارليكه زينده گيه كان نابينريت وه كو سوروبوونه وه يان
نه ستوروبوون (تورم) له ليواره كاني برينه كه يان خوين به ربوون يان نيشانه تي چاك
بوونه وه.

۲- نه دره كان ليك نزيكن وه پووت هختن وه نه گهر ماستي شريين شه پيټ نه وا
دزه كردني خوين نيه بو شانه كه، وه به سرينه وه يه ك يان ده ست پياهيانايك به
ناساني ده پوات و ناميتي.

۳- له وانه به هه نديك نيشانه ي زينده گي پووده دهن (علامات حيوية) نه مه نه گهر برينه كه
پا سته خوي ده اس به دن پووده ايټ.

بريندار بوون به چهكي ټاگرين (جرح الاسلحة النارية - Firearm)

ټو بريندانه که هاویشترای کانونی (مقدورات معدنية) دروستی دهکات بهوی
هیزی ټو غازی که له ټه نجامی سووتانی باروده وه ټوره په ریت له چهکی تایبته بو
ټه مبه سته.

ټیگهاته ی چهکی ټاگرين (ترکیب السرح الناری - ده مانچه و کلانشکوف... هتد)

۱- **لووله:** بریتی یه له که نالیکي کانونی که له لای پیښه وه ده میکی هیه، له لای
پښته وه بش ته تیه که هیه که له ویوه گولله که ده خړیت، وه به گویره ی دریشی ټه
لووله یه دوو جوړ چهک هیه: چهکی لووله دریش و چهکی لووله کورت.

لووله دوو جوړی هیه:
لوولپچی (محلونه): چه تده که ندولکه یه کی پیچاو پیچ له پوی ناوه وه ی لووله که دا
هیه که به ناراسته ی راست و چه پ ریک خراون و ژماره یان (۶-۷) پیچه هروکو له
چه کی جهری و ده مانچه دا تیبتی ده کړیت.

لووله لووس (ملساء): پوی ناوه وه ی لووله ی چه که که لووسه و که ندولکه ی تیدا
نیه، نمونه چه کی راو (تاپور).

۲- **خوچره:** ټه مبه شنه ناماد د کراوه بو قیشه ک (خړطوشه)، ټه مبه شنه ده که ویته
کو تانی لووله ی چه که که هروکو له تهنک (بناوق) و ده مانچه دا هیه.

۳- **خزانه (مه خزن):** بو خزن کردتی قیشه که کان (خراطیش - اطلاق).

۴- **په له پیتکه و باویشتر (الزناد والگارق):** ټه مانه نامیری هاویشتن پیک ده مینن.

۵- **ع یاری چهک:** یه کسانه له گل بوشایی لووله ی چه که که و تیره ی بنکه ی گولله یان
هاویشتر او ده که.

۶- **فیشه ک (العقاد):** پیک دیت له:

۱- **زهرف (قه وان - الظرف):** بریتی یه له لووله یه که له مس دروست کراو (نحاسی)،
بارودی له ناو دانراوه.

ب- که پسوله (الکسوله): دیسکی کانونی یه جیگیر کراو یان لکاوه به بنکه ی
قه وانه که ماده یه کی خیرا گرگرتوی تیدا یه.

ج- **گولله (هاویشتر او - مقذوف):** پارچه کانونی که له مس یان رصاص یان نیکل
یان تیکه لاو جیگیر کراوه له به شی پیښه وه ی (ده می) قه وانه که وه ټه مبه شنه تاکه
به شنه که به ره و ه دد ف دهرده چی.

میکانیزمی دەرچوونی گولله له چه کي ئاگزینه وه (البه الإطلاق من الأسلحة النارية) کاتیک پهستان دهرخته سهر په له پیتکه که، باویژ (الطارق) دهگاته دوورترین مهودا و پاشان دهگهریته وه به هیزو به خیرا بو باری پیشوو، به مهش دهرزی یه که دهفع دهکری و بنکه که پسوله دهکوتی، به مهش پیکهاته گاینی که پسوله که دهته قنه ره و پریشکه و گهرمی زور (۳۵۰۰ - ۴۵۰۰ م) به ناو کونه کاندای تیپه ده بیئت بو ناوه وهی که پسوله که و باروده که دهسوتینی و غاز دروست دهکات به بوی زور زور، به مهش په ستانیکی بهرز پهیدا ده بیئت که خه ملینراوه به ۱۰ - ۱۵ تن / یه ک گری (عقده)، به مهش گولله که به ره و پیشه وه دهفع ده بیئت به هیزیکي زور زورو به خیراییه که دهگاته (۶۰۰ - ۳۵۰۰ پی / چرکه، مهروه ها گه زدی که بارودی نه سووتاو یان سووتاو به شیوه یه کی جزئی یان به ته واوی له گه لی دهرده چین، مهروه ها پاشماوه ی سووتانی باروده که و غاز له گه لیدا دهرده چین له ده می (قوه) له وه ی چه که که وه که له لای پیشه وه یه و مه موویان به ره و مه ددفع بهزی ده که وئ که واته دهره نجامه کانی سووتانی بارود نه مانه ن (نواتج احتراق البارود) :-

عبدالرحمن بن محمد بن عبدالمطلب

۱- گری باگر (لهب النار) له ده بیئت چه که که وه دهگاته مه سافه ی یه ک پی (۱۵ - ۳۰ سم) له ده می پیشه وه ی له وه که وه، ده بیئت مه سافه ی سووتانی جل و بهرگ و پیشت و ده سووتانه که به وه چا ده کریته وه که ووشکه و دهره چه یه که و مه زوورانی (شرطه) له مووه کان دا مه یه.

۲- گاز: گاز به بوی زور دروست ده بیئت وه کو (CO , CO_2 , H_2O , O_2) و مه تریش. یه ک گرام بارود (۲۵۰ - ۱۰۰۰) سم ۳ گاز دروست ده کات و ده مسافه که ی رویشتنی (مداه العصفی) دهگاته چه ند شانتییه تریک (۵ سم) یان زیاتر.

۳- رهش بوونی بارودی دوو که لاوی (الاسوداد البارودی الدخانی): بریتی یه له گهردیله ی بارودی سووتاو به شیوه یه کی ته واو، تیپینی ده کریت له ده ورووبه ری شوینی چوونه ژووره وه ی گولله یان (طلق ناری) به ره و مه ده فکه که (لهش)، له سهر پیست و جلو بهرک به شیوه ی ناوچه ی رهشی دوو که لاوی دهرده که ویت و به سپرینه وه ده روات و دهگاته مسافه ی ۴۵ سم (پی یه ک و نیو).

۴- کوتانی بارودی (الوشم البارودی): بریتی یه له گهردیله بارودی نه سووتاو یان مهروه ها که به شیوه یه کی بهرگیش ده چه قی، له بهر نه وهش که وه زنی قورسه (واته قورستره و مهروه ها له جل و بهرگیش ده چه قی، له بهر نه وهش که وه زنی قورسه) واته قورستره

له و گه ردیله بارودانه ی که به ته وای سوتاون واته بوون به دووکه ل) بویه ده گاته
مسافه ی دوو رتیر، نزیکه ی ۳ پی (۱۰۰ م) نه م کوتانه ش ماوه ی چهند روژیک یان
چهند مانگیك ده مینیتته وه ویه سرینه وه (مسح) وشوشتن ناپوات.

بوونی ئهم سی نیشانه په ناسراوه به نیشانه نزیکه کانی گولله باران
کردن (عناصر علامات الاطلاق القریب) و بریتییه له : سوتان ، رهش بوونی بارودی و
کوتانی بارودی.

تییینی: نه و ژمارانه ی مسافه ی رویشتن نه گور نیه به لکو نزیکه یی یه و به جوړی
چهك و جوړی فیشهك ده گور ی.

۵- بریسکه داری پشته وه (الرمیض الخلفی):

ئهمه ته نه ها له و ده مانچه تیینی ده کریت که به شیوه ی خریله (بکره) ری
خراون (ده مانچه ی توپل) ته مهش به موی نه بوونی به ربستیکی باش له نیوان لووله و
حجره، نه مهش ده بیتته موی سوتانیک له ده سبتی نه و که سبه ی که ده یتته قینیت،
به تاییه تی نه وانه ی خو یان پی ده کوژن (منتحرین)، وه سبودی لی و ده ده گری بو
دوست نیشان یاردنی جوړی چه که که و ده ست نیشان کردنی که سبه که (الرامی).

زه ره ره گانی هاویشتراره ناگرینه کان (گولله):

دیاردنه گانی بهر که و تنه جهسته ییه کاتی فیشه که گانی چه کی ناگرین و ده ره نه جامه گانی
مه ره له برینه وه تا لیک دانی جوړاو جوړ (اضرار المقذوف الناری، مظاهر الاصابات
الجسمانية لاعتاد والاسلحة النارية وما تنتج من الجروح والتخريبات المختلفة):

له لووله ی چه که که وه هاویشتراره ناگرینه که ده ره په ریت که میزیک ی پالنه ری زوری
ده ست که و تنه به ره و پیشه وه، له پیچه کانی چه که که دا هاویشتراره که ده سپریتته وه
به ده وری ته و ده ره یه کدا شان به شانی ده رچوونی به ره و پیشه وه، خیرایی جووله ی
فیشه که که (هاویشتراره که) ده و سبتیه سهر جوړی باروده که و پره که ی و جوړی
چه که که، به خیرایی جیا جیا ده ره په ریت وه کو له سهر وه ناماژه مان پیکرد، وه تیک
وپیک دانی کاریگر جیا واز دروست ده کات کاتیک بهر نیشانه که (الهدف) یان له شیک
ده که ویت.

ھاویشتر اوه ئاگرینه که ده بیته ھۆی برین (قطع) و له ده ست دانی شانە ی تایبەتی
پیست بەم شیوہ ی خوارەوہ :-

۱- دە بیته ھۆی برینیک دوا ی چوونە ژوورەوہ ی بوئاو لەش، ئەمەش پینی دەوتریت
دەرچە ی چوونە ژوورەوہ (الفتحہ الدخولیہ) یان (مدخل الطلق الناری)، ھەرەما
برینیک تر دروست دەکات دوا ی ئەوہ ی لەش جی دیلیت (واتە دەرچوونی لە
لەش)، ئەمەش پینی دەوتریت دەرچە ی چوونە دەرەوہ (الفتحہ الخرجیہ) واتە (مخرج
الطلق الناری).

۲- تەنھا دەرچە ی چوونە ژوورەوہ دروست دەبیست ئەگەر ھاویشتر اوه که لە ناوہوہ ی
لەش دا جیگیریت و لێی دەرە چیت.

۳- تەنھا دەرچە ی چوونە دەرەوہ دیاردە بیست کاتیک ھاویشتر اوه که لە یەکیک لە
دەرچە سڕوشتی یەکانی لەش (وہک دەم) دەچیتە ژوورەوہ بۆنموونە لە حالەتی
خۆکوشتن یان تۆلەسەندینەوہ، یان مەندی جار لەریگە ی دەرچە ی زاوژی مینیە یان
دەرچە ی کۆمەوہ ئەمە لە حالەتی کوشتن بەمەبەستی ھەیک.

۴- مەندیك جار تیپینی دەرچە ی چوونە ژوورەوہ دەکەین (مەیە) بەلام دەرچە ی
چوونە دەرەوہ دیار نی یە، وە ھاویشتر اوه که ش دیار نی یە لەکاتی تەشریح کردنی
تەرمەکە، چونکە لەوانە یە چوونیتە ناو گەدەو خۆین بەربوونی تیدا دروست کردیت
و بوونیتە ھۆی رشانەوہ و فیری دانە دەرەوہ ی ھاویشتر اوه که (فیشەک) لەگەل
رشانەوہ کەدا، یان ئەوہ تا چۆتە ناو ریحۆلە و لەوانە یە لەگەل پینسای کردندا
لەدەرچە ی کۆم بیستە دەرەوہ.

۵- دروست بوونی دەرچە ی چوونە ژوورەوہ ک لەلیوارەکاندا برینیک یان زیاتر مەن و
لەئەنجامی کاریگەری ساچمە دروست بوون، یان ئەوہ تا دەرچە ی چوونە ژوورەوہ
چوونە دەرەوہ مەیە کە لەلیواری دەرچە ی چوونە دەرەوہ کە برینیک یان زیاتر مەیە و
لەئەنجامی تیک شکانی (تفت) ھاویشتر اوه کە یان تیک شکانی ئیسک دروست بووہ.

۶- مەندیك جار ھاویشتر اوه که دە بیته ھۆی دروست بوونی زیاتر لەدەرچە یەکی
چوونە ژوورەوہ یان چوونە دەرەوہ، بۆ نمونە چوونە ژوورەوہ ی ھاویشتر اوه کە بەناو
بال دا (ذراع) کاتیك بالە کە خرابیتە سەر سنگەوہ پاشان دەرچوونی لەلاکە ی تری بال
و چوونە ژوورەوہ ی بۆ ناو سنگ و دەرچوونی لەپشت، نمونە ی تریش مەن، ئەمە
بەگوێرە ی چۆنیەتی مەلکەوتنی کەسی بەرکەوتوو بە فیشەکی ئاگرین، وە ئاراستەو
دووری ھاویشتر اوه کە یە.

تایبه تمه ندیه کانی برینه ئاگرینه کان (میزات الجروح النارية):

۱- تایبه تمه ندیه کانی دەرچه ی چوونه ژووره وه (میزات فتحة الدخول - مدخل الطلق الناري)

۱- زۆربه ی جار بچووک و ریکه و شیوه ی باز نه یی یه، تیره ی یه کسانه به تیره ی هاویشتر او ه که له مسافه ی دور.

۲- ئەلقه ی داپووشان (الطوق السحجی - الحلقة الرضیة) ئەمەش چونیکه پیست نزم ده بیته وه له کاتی بهرکه وتنی به هاویشتر او ه که به هیز به ره و پیست به ری که وتوه و پیسته که لاده دات (انسلاخ) و ئەلقه یه کی داپووشاو دزیست ده کات بهر له چوونه ژووره وه ی هاویشتر او ه که بو ناو له ش، مه ندیک جار ئەلقه یه کی تری له گه ل دا ده بیست که پی ی ده لین ئەلقه ی سزینه وه (طوق المسح) که بریتی یه له لیواریکی ره ش کاتیکی پرووده دات که هاویشتر او ه که وچه وری سووتاو (زیت محترق) که پیوه ماوه ته وه ده سزیتته وه (یمسح) پیش چوونه ژووره وه ی بو ناو له ش.

۳- ئاراسته ی شانه پچراوه که (الانسجة الممزقة) بو ناوه وه ده بیست ئەمەش به پیی ئاراسته ی ریکه ی هاویشتر او ه که به بۆ ناوه وه ی پال نانی شانه که به و ئاراسته یه.

۴- بوونی تیشانه کانی هاویشتنی (اطلاق) نزیکی که بریتین له سووتان، وره ش بوون و کوتانی بارودی (الوشم البارودی) له ده وروپشتی دەرچه ی چوونه ژووره وه کاتیکی گولله بارانه که (هاویشتنه که) له مسافه یه کی نزیکه وه بیست.

ب- تایبه تمه ندیه کانی دەرچه ی چوونه ده وه (میزات فتحة الخروج - مخرج الطلق الناري):

۱- زۆربه ی جار گه وره تره له دەرچه ی چوونه ژووره وه، لیواریه کانیش ناریک و پیکن (مشرشره)، به لام نه گهز بهرکه وتنه که له شیوینیکی ئیسکین بیست ده بیته هو ی تیک شکانی ئیسکه که به مه ش ئیسکه که دەرچه ی چوونه ژووره که فراوان ده کات و دەرچه ی چوونه ژووره که گه وره تر ده بیست له دەرچه ی چوونه ده وه. مهروه ها کاتیکی نیشانه که (مدف) له مه ودا ی کاریگه ری گازه کاندای بیست (زۆر نزیکی) دەرچه ی چوونه ژووره که فراوتر ده بیست و گه وره تر ده بیست له دەرچه ی چوونه ده وه.

۲- ئەلقه ی داپووشان، ئەلقه ی مه سح نیه له ده ورووبه ری داو نیشانه کانی هاویشتنی نزیکی وه کو ره ش بوونی و سووتان نابینریت له ده ورووبه ریدا.

۲- ناراسته‌ی شانەکان بەرەو دەرەوە، واتە لەخواری برۆش دەرچە‌ی چوونە دەرەوە
 قەلب بۆتەرە هەنگراوەتەرە، بەرەو دەرەوە چوونکە گەشتێک هاوێشتراوەکە لە لاکە‌ی
 لێ‌ی لەش دەر دەچیت پێ‌ال بە شانەکانەو دەنێت بەرەو پێ‌شەو و مۆ دەرەوە، هەر
 بۆیە‌ش هەندێک جار دەبینین بە شێک لە رێخۆڵە هەمۆنە دەرەو لە دەرچە‌ی چوونە
 دەرەوە و هەرودەها خوێن بەرموون زیاتر لە دەرچە‌ی چوونە دەرەوە دەبینرێت، بەلام
 لە دەرچە‌ی چوونە ژوورەو خوێن بەرموون نەبینێت ناگیرێت

چۆنیەتی دیاری کردنی ناراستە مسالە (دووری) هاوێشتراوە ناگیرێکە (کەلیبە
 تعین الاتجاه والمساله):

دیاری کردنی ناراستە (تعین اتجاه الكلال النار):

ناراستە‌ی هاوێشتنەکە بەرەو دیاری دەکێت کە هێڵێکی راست بکێشین لە نێوان
 دەرچە‌ی چوونە ژوورەو دەرچە‌ی چوونە دەرەوە، ئە‌مە‌ش بە زانینی دەرچە‌ی
 چوونە ژوورەو و دەرچە‌ی چوونە دەرەوە بە هۆی ئە‌و سیفاتانە‌ی کە باسمان کرد
 لە سەرەو بەرەو دەرچە‌ی کە هاوێشتراوەکە ناراستە‌کە‌ی نەگۆرابێت کاتێک بە‌ناو لەش
 دا دەبرێت، بۆ نمونە بەرکەوتنی : تەئەبێکی (شەتێکی) رەق وەک ئێست ناراستە‌کە‌ی
 دەگۆرێت.

۲- بە هۆی شێوە‌ی دەرچە‌ی چوونە ژوورەو کە شێوە‌یەکی بازنی هەبێت مانای
 ئە‌وە‌یە کە ناراستە‌ی هاوێشتنەکە بەستوونی (عمودی) بوو لە سەر لەش، بەلام
 ئە‌گەر شێوە‌ی هێڵکە‌ی بێت ئە‌و مانای وایە ناراستە‌ی هاوێشتنەکە بە‌لاری بوو
 بە زوایە‌یەکی تێژ

۳- بە هۆی شێوە‌ی ئە‌لقە‌ی داڕوشان و مسخ (زەیتی)، وە بە هۆی شێوە‌ی رەش بوون و
 کوتانی بارودی یەو (الوشم البارودی) بازنی رێک بێت واتە هاوێشتنەکە
 بەستوونی (عمودی) بوو، بەلام هێڵکە‌ی بێت واتە ناراستە‌ی هاوێشتنەکە بە‌لاری
 بوو بە گۆشە‌یەک.

۴- ئە‌گەر دەرچە‌ی چوونە ژوورەو بەرزتر بوو لە دەرچە‌ی چوونە دەرەوە ئە‌مە ئە‌و
 دەگە‌یە نێت کە ئە‌و کەسە‌ی لە ئاستێکی بەرزتر تەقە‌ی کردووە، وە پێ‌ویستە چۆنیەتی
 هەڵکەوتنی لەش (وضعية الجسم) لە بەر چاو بگیرێت.

ه- نه گەر دهرچهی چوونه ژووره وه که له لای راستی له شه وه بوو (پانی لای راست) و
دهرچهی چوونه دهره وه که له لای چهپ بوو، نه مه واته ئاراسته ی هاویشتنه که له لای
راسته وه به بوچهپ وه ره وه ها.

ب- دیاری کردنی هاویشتر وه ئاگرینه که (تعین مسافة الطلق الناري):

دووری هاویشتن (مسافة الاطلاق) بریتی یه له و دوریهی که له نیوان دهرچهی
(فومه) پیشه وهی لوله ی چه که که و پووی دهره وهی نیشانه که (هدف) دایه، وه بو
دیاری کردنی نه م مسافه یه پشت ده به ستین به شوینه واری دهره نجامی هاویشتنه
ئاگرینه که که له سهر نیشانه که دیاره :-

- بوونی سووتان و (شعرة) واته دووری نیو پی یه (نصف قدم) ههر قه دمیک
۳۰ سم.

- بوونی ردهش بوونی باروتی واته مسافه که نزیکه ی پی یه و نیو ده بیئت ۴۵ سم :-

- بوونی کوتانی یاروتی (الوشم البارودی) واته نزیکه ی سی پی ده بیئت (۹۰ سم) :-

بوونی نه م نیشانه نه وه ده گه یه نیئت که دووری هاویشتنه که نزیکه له مه و دای یه ک

یار دایه (۳ پی - ۱۰ سم) وه هه ره ها پشیتی پی ده به ستین بو دیاری کردنی له شیوه ی

دهرچه ی چوونه ژووره وه نه مهش به گویره ی مسافه که ده گوپیئت و یا به م شیوه یه ی

لای خواره وه ده ست پی بکه ین :-

۱- نه گەر لوله ی چه که ئاگرینه که به نیشانه که وه نووسابیی و په ستانیشتی خرابیته

سهر (واته پیک وه نووسان و په ستانیشت هیه، مسافه صفره) ، لیژده دا دهرچه ی

چوونه ژووره وه که به شیوه یه کی کونیک باز نه یی یه و ریکه، ده ورده دراوه به ته ورکی

گووان (طوق کیمی) که شوینه واری ده می لوله ی چه که که یه له سهر نیشانه که

وه مه موو پیکهاته کانی هاویشتنه که ده چنه ناو نیشانه که و تیپینی شوینه واری

دهره نجامی هاویشتنه که ده کریت ههر له رهش بوون و سووتان و کوتان (وشم) له ناو

برینه که وه به دووری چهند سانتیمه تریکه وه.

۲- نه گەر ده می لوله که نووسابیئت به نیشانه که بی نه وهی په ستانی بخریته سهر

یان له دووری چهند سانتیمه تریک بیئت (۳-۵)، نه وا شیوه ی دهرچه ی چوونه ژووره وه

خاچی ده بیئت (صلیبی) یان نه ستیره یی ده بیئت (کوکبی - نجمی)، یان نارپک و لیوار

گونج گرنج ده بیئت (مشرذم الحافه)، نه مهش چونکه له ژیر کاریگه ری ووروژمی

گازه کان دایه که ده بنه هو ی جیا بوونه وهی پیست له شانه کانی ژیر پیست)

subcutaneous tissue) به دووی دیار کراو و شیوه یه کی نه ستیره یی پی ده به خشیت و ده رچه که شی ده وره ده دریت به نیشانه کانی هاویشتن له نریکه وه که بریتین له سووتان و موومهرزوران و رهش بوونی بارودی (الاسود البارودی) و کوتان (وشم)، له م باره دا ده رچه ی چوونه ده روه بچووکتره له ده رچه ی چوونه ژووره وه.

۳- نه گهر مه ودا ی (دووری) هاویشتنه که زیاتر بیت له کاریگهری گازه کانه وه واته دوورتربیت له ۵ سانتیمه تر تا وه کو ۱۵ سم، نه و ده رچه ی چوونه ژووره وه به شیوه کی بازنه یی و لیوار ریک ده بینین له ده وریدا ناوچه یه کی سووتان مه یه له گهل رهش بوون و کوتانی بارودی.

۴- له دووری تا ۴۵ سم تیبینی رهش بوون و کوتانی بارودی ده رده که ویت. ۵- ده رکه و تنی کوتانی بارودی تامه ودا ی سی پی ۹۰ سم دروست ده بیت و مه رچه ند مسافه که نریک تربیت تی چه قینی گهر دیله بارودی یه کان چرتر ده بیت و مه رچه نده مسافه که دوورتربیت (له مه ودا ی ۲ پی) فراوانی ناوچه ی کوتانه بارودی یه که (الوشم البارودی) زیاد ده کات و ناوچه ی تی چه قینی گهر دیله کان زیاتر لیک دور ده بن.

۶- پاش دووری یه ک یارده (۳ پی- ۹۰ سم) میج شوینه وارنکی پاشماوه ی بارود (نیشانه ی هاویشتن له نریکه وه) به ده ر ناکه ویت. له ده وری ده رچه ی چوونه ژووره وه، نه و کاته ده لین مسافه که دووربووه و ده یخه ملینین له زیاتر له سی پی.

پرسیار و روونکردنه وه ی پیوسته که ده سه لاتی لیکولینه وه داوای ده کات (الاسئلة والایضاحات المفروض طرحها من قبل السلطة التحقیقة):

- ۱- به رکه و تنه که چه کی ناگرینه؟
- ۲- جووری چه کی به کارهاتوو؟
- ۳- ناراسته ی هاویشتنه که؟
- ۴- مه ودا ی هاویشتنه که؟
- ۵- کامه چه کی به کارهاتوو؟ نه مهش کاتیک که چهند چه کیک له یه ک جوور مه ن و گومانیان لی ده کرنه.
- ۶- به رکه و تنه که به ریکه وت بووه یان تاوانکاری بووه بان خووکورژی بووه؟

بۇ ھۆي پزانىن كە بەركەرتنەكە ئاگرىنە (دەرنەنجامى ھاویشتى ئاگرىنە) تىنى بوونى دەرچەي چوونە ژوورەو (يان دەرچەكاتى چوونە ژوورەو) و دەرچەي چوونە دەرەو (يان دەرچەكاتى چوونە دەرەو) ھاویشتە ئاگرىنەكە دەكەين بە ھۆي ئەو تايىبەتمەندى يانەي كە لەسەرەو شەرھمان كىردى.

بۇ زانىنى جۆرى چەكەكە لە خالەتى دۆزىنەو ھاویشتراو كە لە ناو لەشدا بە ھۆي جۆرى ھاویشتراو كە وعەيارەكەي وشىۋەكەي دەرچەكەي چوونە ژوورەو وەرەو ھا بە ھۆي نىشانەي تىرى وەكو تروسكە (وئىض) ى دواو (گەزاو) كە ماناي ئەو دەگەيەننىت كە دەمانچەكە بەكرەدارە (تۆپل) وەرەو ھا بۇ زانىنى ئەو ھۆي كە ئايا چەكى بەكارھاتوو خۆيەتى يان نا، ئەمەيان بەرپرسيارىكى لىكۆلىنەو ھۆي تاوانەو ھەرگىز دوو چەكى لىك چوو وەيەك بەرپىژەي ۱۰% بە ووردىن وەك نابىن، وەشۋىنەوارە ووردىنىيەكەي پووي ناو ھۆي لوولەكە كە لە ئەنجامى بەكارھىنان پەيدا بوو يان ژەنگ مىنان يان پىسى، لە دوايىدا لەسەر رووي ھاویشتراو كە (فېشەكەكە) شۋىنەواری بەديار دەكەوئىت.

بۇ زانىنى جۆرى چەكى بەكارھاتوو چەكەي كە گومانى لىدەكەي چەند فېشەكەكى تاقكردنەو دەھاوئىزىن پاشان بەراووردىان دەكەين لەگەل ئەو ھاویشتراو ھۆي كە لە تەرمەكەدا دۆزراو تەو وەرەمىتراو لە كاتى تەشرىخ كىردنى، ئەگەر گوللەي دۆزراو و تاقىكراو لىك بچن ئەو ماناي ئەو دەگەيەننىت كە ئەو چەكەي كە بەكارھاتوو خۆيەتى، ھەرەو ھا بە ھۆي زانىنى ئەو كەندولكانەي كە لەرووي ناو ھۆي لوولەكەدا ھەن و ئەو شۋىنەوارانەي كە لەسەر گوللەكە جىيان ھىشتوو لەكاتى تىپەپوونى بەناويدا دەتوانىن چەكى تاوانەكە بدۆزىنەو.

سەرەپاھى ئەمانە بەلگەكەي ھاویشتن:

۱- گەرمى لوولەكە، وە بىرى ئەم گەرمى يەش زىادەكەت بە زىادبوونى ژمارەي تەقەكان.

ب- بۇن كىردنى دەمى پىشەو ھۆي لوولەكە، چونكە بۇنى بارود تا چەند سەعاتىكىش ھەردەمىننىت.

ج- پىندا تىپەپكردنى پارچەپەمۇيەكى تەر بەناو لوولەكە بۇ پاك كىردنەو ھۆي رووي ناو ھۆي، پاشان كوشىنى بۇ لىكۆلىنەو ھۆي كىمىياوى لەو ماددە بارودى يانەي كە نىشتوو تىايدا.

0170 853 1508
 24h
 24h
 24h

انينى چۈنيەتى ديارى كىردنى ئاراستەۋە بۇدا باس، كرا لە بابەتەكەى سەرەۋەتلىك
 يا حالتەكە حالتى خۇكۇشتىنە؟ (هل الحالة انتحارية؟)
 (دىراسە كىردنى بارودۇخى كەسە مردوۋەكە (ظروف الشخص الميت):

لەۋانەيە توۋشى ھەرەسىك ھاتىت لە بازىرگانى يان لە پەيوەندى سۆزدارى، يان
 تەخۇشى عەقلى و دەروونى بەھوى خىزان و كۆمەلگاۋەكە چى لە حالتى تاۋانكارى
 بوونى دورمىندارى و ناكۆكى ھەرەشە.

(۲) دىراسە كىردنى شوينى رووداۋەكە: كەسىك خۇى بىكۇرئىت دەرگا لەسەر خۇى
 دادەخات، ۋە كەل ۋە لەكانى ژورەكەرىك ۋىك دەمىنەۋە ۋە ھىچ شوينەۋارىكى
 بەرگى تىببىنى ناكىرئىت، زورجارىش نامەيەك بەجى دەمىلى ۋە كارى خۇكۇشتىنەكە
 تىادا پوۋندەكاتەۋە، بەلام لە حالتى كۇشتىنى تاۋانكارى دەرگا كە كراۋەتەۋە ياخۇر
 لەدەرەۋە پىۋەدراۋە، ۋە كەل ۋە لەكانى ناو ژورەكە سەرەۋرئىرى پەرت ۋىلاۋكراۋە
 كە نىشانەى بەرگى لە خۇ كىردنى ھەيە.

(۳) زۆرىيە قوربانىيەكانى خۇ كۇشتىنە بەجەكى ئاگىرى لە پىداۋانە، بەلام ئاقرەتان يان
 خۇيان نىقوم دەكەن يان خۇيان دەسۋىتىنن يان خۇيان ژەھر خوارد دەكەن ۋە ئاقرەتى
 مردوۋ بە گوللە تاۋانكارى دادەنرئىت يا پىچەۋانەى دەسبەلمىنرئىت.

(۴) دەرچەى چوۋتە ژورەۋە: لە حالتى خۇكۇشتىن بىزىنەكە لە مەۋداى دەستى
 كەسەكەدا دەبىت ۋە پەزۋرى لە ناۋچەى صدغى Temporal، نىۋچەۋان، سەقى
 دەم، ژىرچە ناگە، ناۋچەى دل و سەردل ۋە زۆرىيە حالتان يەك تەقەى دەكا
 ۋە لەۋانەشە زىاتر لە يەك تەقە بىكات.

لە حالتى تاۋانكارى لەۋانەيە دەرچەى چوۋنە ژورەۋە لە مەۋداى دەستى كەسەكەدا
 نەبىت، بەلكو لە ھەربەشەك لەبەشەكانى لەشدا دەبىت، ۋە لە زۆرىيە ئەگەرەكاندا
 زىاتر لە يەك تەقە كراۋە.

(۵) لە حالتى خۇكۇشتىن نىشانەكانى ھاۋىشتن لە نىزىكەۋە ھەيە، واتە بوونى سوتان
 ۋە دىش بوون و كوتانى بارودى يان تەۋقى سەھەجى يان تەۋقى تەبى (پىك
 ۋە نورسان بەپەستانەۋە) لەدەرۋو پىشتى دەرچەى چوۋنە ژورەۋە، ھەرۋەھا
 تىببىنى نىشانەكانى نىزىك ھاۋىشتن لە ئەندامەكانى ناۋەۋەش دەكرئىت.

بەلام لە حالتى خۇكۇشتىندا مەرج نىيە كە نىشانەكانى ھاۋىشتن لە نىزىكەۋە ھەيە
 ۋە لە زۆرىيە ئەگەرەكان دورتر دەبىت لە مەۋداى گەشتىنى بەرمەمەكانى سوتانى
 بارود. بۇيە ھەموو حالتى خۇكۇشتىنەكە نىشانەى نىزىك ھاۋىشتىنى لەگەلدايە، بەلام

